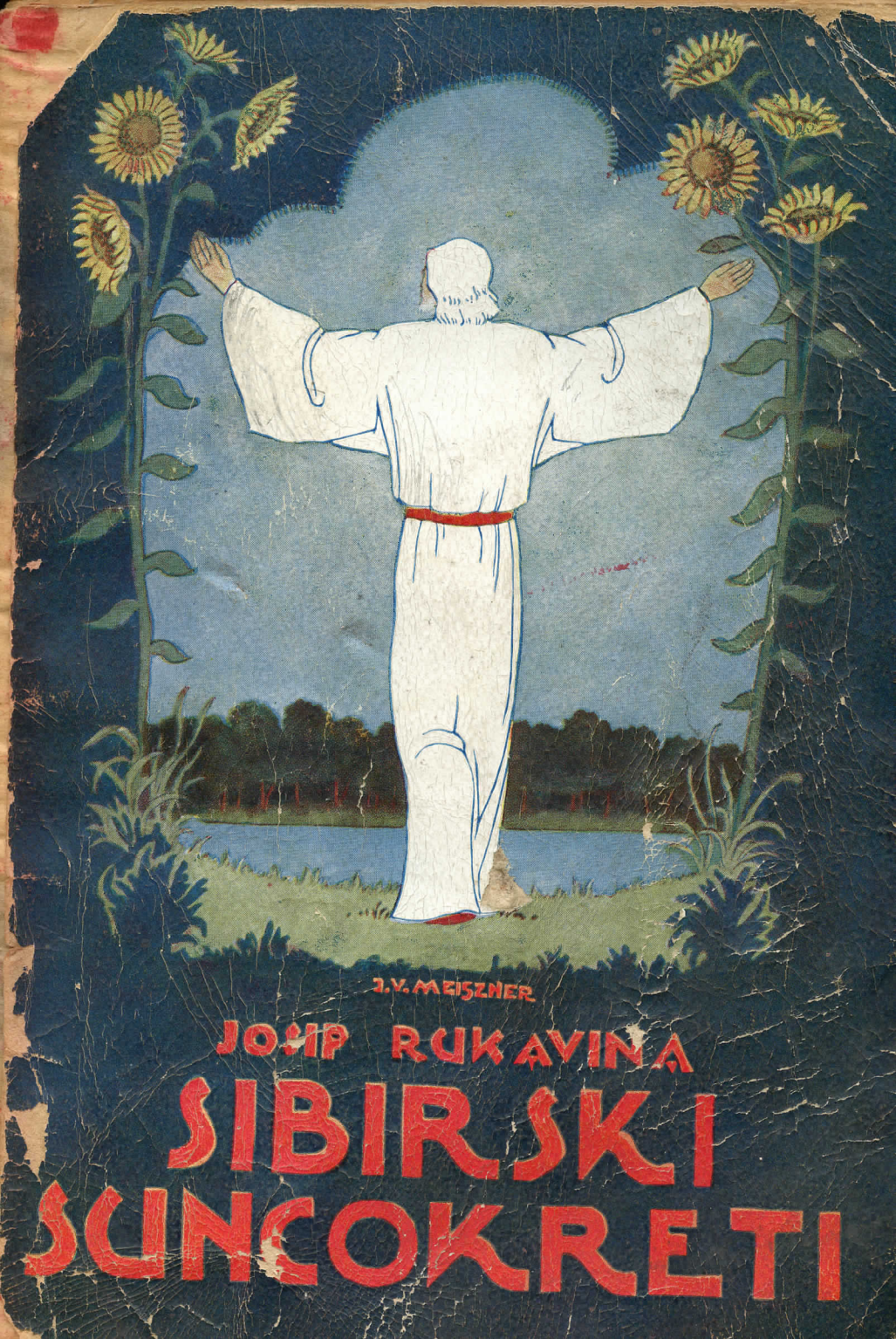

JOSIP RUKAVINA

SIBIRSKI SUNCOKRETI

24883

Rt. 24

JOSIP RUKAVINA:

SIBIRSKI SUNCOKRETI

1930

JUGOSLOVENSKA ŠTAMPA D. D. ZAGREB

Na pomen blagopokojnoj,
prerano umrloj,
a mnogo ljubljenoj kćerci
Miri

P i s a c

SIBIRSKI SUNCOKRETI

Čudiš se, kako sam u bašči pod hrpom granatih suncokreta ukopao klupicu i zašto na njoj najradije provodim svoju dokonicu?!

Dođi i sjedni uza me, pa ću ti pričati o davnim događajima, koji mi se duboko urezaše u srce da o njima tako često snivam. Možda ćeš i sam osjetiti u duši toplotu i drugojačije gledati žute latice tih plosnatih suncokreta. Možda ćeš pronaći u nagnutim tim glavicama i koju zraku sućutne ljubavi.

Slušaj me!... Na brdašcu bila kitnjasta brezova šumica, u njenu podnožju zelenkastomodro, samotno jezero a u sredini rušio se obronak, nekoliko hektara širok i obrastao gusto poredanim suncokretima.

Zažmuri za čas i prođi im sanenim krošnjama. Zamisli: jutanje sunce prosiplje po zlatnim cvjetnim glavicama i rosom okupanim stabljikama blistave poljupce iz njedara srebrnastih breza provire lagani dašak. I na obali jezera, gdje se puši modrikasta magla i nestaje u smirenom trskovu vijencu, stoji starac, bijela prikaza, visok, potpuno sijed, vedar i prijatan.

Dok ga sunce kruni prvim zrakama vodom se protegnuo njegov lik, okružen vršcima trske, kao slika biblijskoga pustinjaka. Stoji kao ukopan, pognute glave, očaran i potresen dolaskom novoga dana i milotom granuloga jutra.

Kad mu priđeš bliže i kad osjeti da će ga koraci uznemiriti u jutarnjem miru, starac pridiže svijetle, dobrostive oči prema šumici i obronku. Raširiće ruke i pružiti ih prema nebesima kao da grli i pozdravlja cijelu okolinu. Onda će poluglasno, nježno i kratko dovršiti molitvu:

»Slava na sve vijeke Tebi, Gospodine, Oče i Bože naš!... Klanja Ti se grešni rob Tvoj i skromno veliča Ljubav Veliku, Ljubav Neizmjernu i beskrajnu Dobrotu Tvoju!... Amen«.

I ti ćeš se zaustaviti s nekim tjeskobnim počitanjem. Očekivaćeš da će se prikaza neobičnoga starca dići u vis i nestati u oblacima.

»Zdravo junače!... Dobro jutro!... Kako zdravlje — kako se živi?!... Zdravstvuj, zdravstvuj!«, pozdravlja te on.

Kao da ste davni, davni znanci, stisnuće ti obje ruke i po uzanoj, vijugastoj stazici povesti u »dvorac«. Putem će se klanjati uz vas suncokreti. Njihovi će se obrazi smijati vedrim, djetinjim smijehom, a latice će međusobno šaputati, poigravati.

Uz šumicu crni se skromna slamena kolibica. Nekoliko stepenica spušta se u zemlju, gdje je s jedne strane ležaj, a s druge mali, od pruća sastavljeni stolić i klupica. Pred kolibom ognjište, a na njemu stari, istrošeni čajnik.

Toga jutra na ležaju duboko je spavao neki čudnovati

odrpanac, musav, obrašten neurednom kosom i bradom. Dok je on tvrdo počivao, starac ga samilosno promatrao nekom zabrinutom i turobnom pažnjom.

»Siromah, siromah!... Skoro četiri tisuće kilometara, preko brda i dolina — preko močvara i prašuma, kao jadno zaboravljeno pseto, vrludao je izgubljeni sin žalosne majke; gladan i žedan, gô i bos, noću i danju«.

»Djeduška dragi, kažite, molim Vas, što se dogodilo tom jadnom čovjeku i zašto Vas toliko rastužila njegova sudbina?«, rekao sam uzbuđeno.

Starac popravi oganj, pogleda oprezno stranca i uvjerivši se da ovaj sniva blažene sanje izmorena putnika, počeo je poluglasno, ali važno i lagano pripovijedati:

... Ima tome davno kako smo ostavili svoj kraj rođenja. On kao momak u cvatućim godinama, a ja bijah već zrio čovjek, otac brojne obitelji. Obojica zdravi, sposobni za rad. Često smo zajedno obrađivali naša polja, čuvali noću konje i skupa sjekli u šumi drva.

Nijesmo bili posvema siromašni, ali nas je potajno izgrizala čežnja za bogatstvom. O njemu smo mnogo govorili i uza nj nalazili cilj života.

Kad smo čuli da na obroncima dalekog Bajkalskog jezera počivaju zlatni rudnici, oprostili smo se s našim domarima i pošli na put, da pronađemo izvore bogatstva i da njime obdarimo i sebe i svoje najbliže.

Tegoban je bio taj put, ali nas je krijepila volja i srce. Mi smo se neumorno primicali cilju i sve strahote široke Sibirije nijesu nas zaplašile.

Došli smo u područje Bajkala i zavukli se u gudure da kopamo netaknute gore, kako bi u njima pronašli ono varavo zlato koje nas je kroz cio život tako nemilo mamilo.

I našli smo mnogo, mnogo zlata!... Pravoga, nepatvorenog, blistavoga zlata!... Skrivali smo ga u džepove i krpe. Slagali u zasebna skrovišta i prikrivali ponovo zemljom, da ga tamošnji razbojnici i lijenčine ne pronađu i ne odnesu.

Boravak u tim predjelima bijaže nesnošljiv. Komaraca toliko, živa bi čovjeka izjeli. Morali smo nositi rukavice, a na licu tanke, guste mrežice. Divlji medvjedi vrebali su skoro iza svakoga grma. Neka bolest zbog rđave hrane širila se u ustima. Otpadali zubi, oticale vilice, usne bile pune rana.

Kad je stigla zima, žestoka, neopisiva studen, pošli smo obogaćeni u najbližu varošicu da se odmorimo i da priberemo novu snagu za mukotrpne poslove kopača zlata. Pala nam je misao, da bi trebalo poslati novčanu pripomoć i onima kod kuće. Oni su nas zacijelo svaki dan očekivali, a mi smo odlučili da još jedno ljeto proboravimo u radu, kako bi se što većma obogatili i uljepšali idući život.

Mala sibirska varošica nedaleko zlatnih rudnika bijaše prepuna različna svijeta. Što ti je srce zaželjelo, svega bijaše!...

Dok su na jednoj strani izmoreni radnici u bescijene davali grumenje zlata, na drugoj se sakupile stotine ljudi različnoga zanimanja koji su svim mogućim načinima to blistavo grumenje mamili i vješto odabirali.

Pilo se, trošilo, uživalo — a zlato je iz naših ruku nestajalo. Zaboravili smo siromašnu obitelj i rodbinu, pali u

omaglicu ravnodušja i nebrige. Kad smo se osvijestili, bili smo opet siromasi, prezreni i odbačeni.

Tako smo radili duge godine. Niti smo se javljali svojima, niti smo mogli uščuvati zlato u našim rukama.

Dojadilo mi napokon sve to. Ostavio sam najposlije jadne drugove i krenuo kući bez igdje ičesa. Vraćao sam se još siromašniji negoli bijah. U Sibir sam ponio mladost, snagu i zdravlje, a vraćao sam se već star, izmoren, ražalošćen.

Bože moj, kako je to bio dalek i mučan put! Sela razdaleko, neprolazni krajevi, divlja zvjerad... a ti sam samcat tuguješ za roditeljskim ognjištem i osuđuješ kajanjem cio svoj lakoumni život.

Dugo sam morao stradati, dok se nijesam našao na obronku kraj ove šumice. Jedva jedvice basrljao sam i očajno molio staroga ovčara da me primi k sebi na konak.

Kad sam mu ispovjedio sve, rekao mi pametni ovčar:

»Kuda ćeš, brate, sijede glave u zaboravljeni zavičaj?!... U kući svojih otaca ti si već davno pokopan i nije pametno da kvariš one lijepe uspomene kojima te spominju i da prestaju molitve koje ti za dušu daruju...

Nemoj brate, nikuda! Ostani sa mnom kraj jezera... Za nas, starce, biće i tu dobro... Mi ćemo u osami tiho ispaštati životne grijehe, jer sam i ja bio putnik s Bajkala i na mojim rukama rastopilo se također zlato kao proljetni snijeg.

Tako sam boravio uz ovčara i pomagao mu u svakidašnjim poslovima. Stado nam se množilo, pašnjaci bijahu blizu, a više je ruku lakše obavilo pastirske radove. I bili bi obojica ostali uz stado sretni i zadovoljni da nam ono nije neke kobne jeseni potpuno izginulo. Prije reda zaurlao sjevernjak i uzvitlao prvim snijegom tolikom snagom, da su ovce sirotice u mećavi bile svuda po stepi rastepene. Nešto ih se utopilo u jezeru, nešto rastrgali vuci ili se opet smrzlo u snijegu.

Stari ovčar uskoro umrije od žalosti za bjelorunim krdom, a meni nije preostalo drugo, već da promijenim zanimanje i da svake godine po ovom obronku rasađujem svoj i tuđi suncokret...

Posljednje starčeve riječi kao da je i stranac slušao. Promijenio je položaj i drukčije disao. Starac se odmah pridigao i rekao:

— Hej, momče, čaj je gotov!... Idemo k stolu, a poslije zajutarka moći ćeš se do mile volje ispavati!...

— Kako ti je ono ime?!... Da, sjetio sam se, godine su, brate, starost... Oprosti!... Ivane Aleksejeviću, milosti prosim, izvoli s nama k čaju!...

Starac počeo tetošiti oko iznemogloga putnika. Narezao kruha, našao i komadić šećera, pa nekoliko osušenih ribica.

— Evo ti, brate, pij do gasnosti... Opet si na zlatonosnim poljanama... Pogledaj zlato, kako se na suncu cakli!... Tamo si ga morao dugo kopati i tražiti, zatim dobro i lukavo skrivati... Ovdje je ono kao pučina morska otvoreno, uzdignuto nebesima, nasmijano i slobodno...

— Ostani kod mene samo nekoliko dana, pa ćeš zavoljeti moj suncokret više od bajkalskog zlata, a ovaj slameni krov većma od varoških gostionica... Uvjerićeš se da se pravo zlato ne skriva u njedrima zemlje, već se diže od nje u visine kao pjesma, kao miris, kao duša pravednika!...

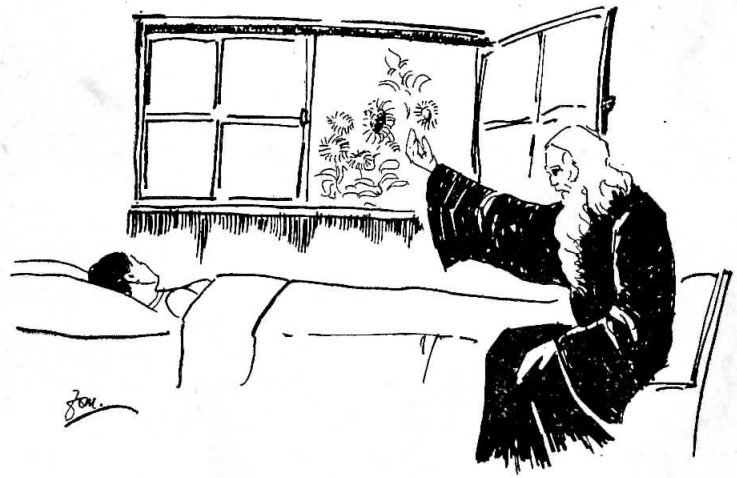

I bio bi starac u svom oduševljenju još hvalio zlato svojih suncokreta, da ga nije uznemirilo graktanje crnih gavranova. Skupili se u gusto jato pa kružeći obzorjem svijali se sve niže prema glavicama već sazrelih suncokreta. Njima su te sjemenke najmilija sladica, a kad bi samo uvrebali zgodu, brzo bi uništili cijeli obronak dobro njegovanih starčevih suncokretovih gredica.

— Ah, vi!... ljutio se starac. — I ovdje bi rado pojesti moje zlato dugačkim, nezasitnim kljunovima!... Tamo sam na Bajkalu dopustio da gospodarite mojom mukom i zaradom, ali ovdje ne!... Opametio sam se!... Ja sijao, ja kopao, znojio se i mučio — ja ću svoje zlato uščuvati i u prvom redu sâm iskoristiti!... Što za mnom ostane, to je

vaše... a ne da vi prije mene po svojoj volji griskate moju svakidašnju muku!... Jok, jok!...

Tako se ljutio starac, dohvatio u obje ruke čegrtaljke i kao mladac pobrzao uokolo plašeći i dovikujući gavranovima.

Graktanje crnokrilaca uzbibalo čitav kraj. Mamile ih zrele glave suncokreta, a plašio ih na sve strane starac, kao mladić brzajući, uzvikujući i prijeteći.

Ljepota svježih cvjetnih glavica s crnkastim unutrašnjim kolobarom i zlaćanim lepezastim obrubom, u jutarnjoj svježosti još se jače isticala. Perje kao ugljen crnih gavranova imalo je neki zasebni bljesak. Njihovo nemoćno, svestrano graktanje i odvažno držanje starčevo u odbrani imovine, pod vedrim, sunčanim obzorjem, uz miris brezove šumice i dašak od sna probuđenoga jezera — sve se slijevalo u poseban čar.

Ivan Aleksejević nije mario za umor. Lice mu se razvedrilo, u očima sinula neobična radost pa je jurnuo uz rosom okupane stabljike starcu. Upravo je oteo iz njegovih ruku drvene čegrtaljke i jakim, ljutitim glasom zaprijetio nasrtljivom jatu...

Otišao sam zatim po poslu u sasma druge predjele i nijesam nikada više imao prilike da obiđem čuvare zlaćanih suncokretovih nasada.

Davno je to bilo, velim, a ipak mi još i danas titra u duši posebni osjećaj kad sjedim u sjeni vlastitih suncokreta i dijelim sudbinu onih siromaha, što su uzaludo kopali zlato i zbog njega izgubili prije reda radost mladosti.

LABUDOVI

Dok se sunce sve više naklanjalo obroncima dalekih ravnina i jezerom se širili otsjevi čarobnoga predvečerja, ujedared, kao gruda čistoga snijega ili bijeli rukav vile vodenice, kroz zelenilo ušutale trske došumao se par ponosnih labudova.

Ukočili gizdave vratove, nadignuli prsi, raširili bokove — i tiho, jedan za drugim, pomiču po naborima zadrijemale vode.

U stotinu potezića rasipa se njihovo bjelilo po valovima ustalasanoga jezera.

Otsjev zelene trske i otsjev sniježnih labudova i biserne kapi čiste vode poigravaju, ljube se i sačinjavaju najdraže titraje, najljepši sklad — divnu sliku u tišini pospanoga jezera...

Onda se polako dotakli gordim crnim nosom površine vode, zavinuli i produljili vrat, pa otmjeno, kao dostojanstvenici na večeri biranoga društva, srkali mlazove uzdrhtale vode. Klizile kapi vode kao drago kamenje niz bijele vratove kada dizahu glave k nebu i pronicavim okom pozdravljahu umiruće sunce i onaj grimiz, što je krunio sibirsku, jednoličnu i pustu ravan.

I kad se dosta ponapiše — stadoše se kupati, valjuškati i protezati na vodi. — Valovi se još i više uzbuniše, jezero se zapjenilo, a bijela ih magla ovi koprenama sunčane duge...

Okupaše se, umiše — još se jedamput ponapiše na jezeru poravnaše sjajno bijelo perje — pa se na časak umiriše, postadoše nekako ozbiljniji, kao vodeni kraljevi ukočiše vratove i stadoše se ponosno kretati po vodi.

Tako se po vodi može samo labud da šeće.

Male, ali mudre oči sijevahu oholo iznad poteza razdvojene grudi. — Najmanji zamah ili zaokret koje crne noge

davao je novi smjer labudovoj plovidbi. Oni se tako mogu mirno i nečujno pomicati po vodi, tako čarovno — da liče više dívnim snovima slatkoga sna, negoli na javu.

Uistinu, velebni su divlji labudovi, kad se oćute u potpunoj slobodi! — — — — — —

Ležao sam u dobro sakrivenoj zasjedi i ostao zapanjen nad ovim prizorom.

I kad se labudovi u suton lagano uzdigoše i uz slabe poklike zaploviše kao dva nosioca lijepe slobode na zapad — u mojim očima bijahu suze, jer sam žalio što i meni nije Bog dao bijela krila — da poletim na domaće ognjište — u zagrljaj svojih milih i dragih...

TRI DARA

Na dalekim azijskim ravnicama živio je Jakoblana, sin Ajtkula Izbasarova. Mlad kao proljetno cvijeće, a svjež kao jutarnji povjetarac. Preko cijeloga dana čuvao je stado i jahao punokrvnoga arapskog konja. Utrkivao se sa svojim drugovima te pjevucao kirgiske pjesme. Život mu bijaše bezbrižan, ali jednoličan i bezbojan — kao i one nedogledne sibirske stepe u krugu dalekoga obzorja. Kad je otac Ajtkul Izbasarov opazio da mladi Jakoblana ulazi u momačko doba, zamislio se duboko te počeo govoriti ženi Ajši, majci njegovoj:

— Nije dobro, što Jakoblana stalno boravi u tvom čadoru. Pod tvojom rukom neće uzrasti valjan mladić koji bi bio dostojan nasljednik našega velikog imanja.

— Moramo ga poslati u svijet — kao lađu na otvoreno more. Nek se upozna s tegobama života. Neka sabere znanja i sposobnost za veliku baštinu što mu namriješe djedovi i što mu je sačuva brižan njegov otac.

Malo zatim, kad se večerom vratio Jakoblana s paše, zaustavi ga majka sa suzama. Obuhvatila momka i rekla kroz plač:

— Sinko, spremih te na put. Sjutra zorom treba da pođeš u tuđe krajeve. Rano će te odvesti otac u neznani svijet i tamo ostaviti, da upoznaš ljude i sabereš mudrost za čitavo pleme slavnih Izbasarova.

— Sinko, kad ti bude najteže u srcu, ne zaboravi da za tobom tuguje majka. Neka te stalno grije moja ljubav i prate majčini uzdasi.

Stari kirgiski poglavica odveo je Jakoblanu daleko, daleko u stepu. Prije nego što su bili njihovi konji i gladni i žedni od puta, sjahali su obojica, poljubili se, nekoliko puta pozdravili, pa se rastali.

— Kada skupiš dosta blaga, da uzmogneš njime kupiti svadbenu karavanu, vrati se u očev zagrljaj! — vikao je Ajtkul sinu na odlasku.

U nedoglednoj ravnici ostade mladić sam samcat. Bilo mu je odjednom teško. Htio je da zajeca. Okrenuo se bio i pomislio da se postiđen vrati slijedom očevim. Počeo vikati,

dozivati — ali sve. bijaše uzalud. Otac se izgubio, a daljina sa svih strana zaokružila mladića. Uvidio je napokon, da mu ne preostaje ništa drugo, već odabrati jedan smjer te poći ustrajno njime dok se ne namjeri na kakove ljude. Kao plavkasta nit vidjela se na zapadu gora. Oči su u mladih Kirgiza neobično oštre. Iako je Jakoblana bio već umoran, ipak je odlučio da krene prema dalekom brdu, jer ga još nikad nije vidio.

Na putu ga uhvati noć. Mladić sapeo konju noge i pustio ga da po sočnoj travi pase. Sam je uzeo krzneni ogrtač i legao da se okrijepi snom. Bio je umoran i tvrdo zaspao. U snu je i zaboravio na svoj položaj. Vidio je majku i mlade prijatelje. Vodio s njima razgovore, bio veseo i zadovoljan. Ali najednoć, što je to? Netko došao do dječaka, pa ga nemilice gurnuo nogom. Jakoblana skočio i ciknuo od straha. Kroz sumrak je nad sobom vidio neko čupavo, mrko lice. Dva gruba oka prodirahu mu u dušu i srce.

— Imaš li novaca, bogataški sine!? — zavikao stepni razbojnik. U nekim krajevima, gdje češće prolaze putnici, nađe ih se mnogo.

Oduzeli razbojnici Jakoblani konja, izmijenili lijepe i skupocjene haljine za otrcane dronjke. Kad se razdanilo, mladić je drhtao kao šiba na vodi. Bilo mu je još teže u duši. Prije ga je konj nosio po oštroj ledini, a sada je bosonog trebao da nastavi svoj put neznajući što ga čeka.

I gle, iznenađenja. U ravnoj stepi ujedared puklo lijepo, plavo jezero. Lagani talasići namreškali površinu, a uokolo zelena trska tiho se naklanjala sad na jednu sad opet na drugu stranu. Dok je mladić tako preneražen stajao do jezera, još se više začudio, kad je opazio u vodi tri lijepa labuda.

— O, da sam i ja bijela labudica, lakše bi mi bilo!, prozbori tužno Jakoblana.

No mladić se još više rastužio, kad se približio ponosnim pticama. One su neveselo spustile glave i počivale kao ukopane na jezeru. Sjetio se Jakoblana iz pričanja svoga oca, da u stepi ima nekoliko tako slanih jezera, da se plivačice iz njih ne mogu krilima uzdići. Mladić oprezno preko trske dokuči obnemogle ptice. Na labudima bijaše toliko soli, da se nijesu mogli ni micati. Jakoblana brže-bolje svim mogućim kretnjama stade pomagati pticama, da im odlakša perje. Labudovi pokorno stojahu i blistavim očima zahvaljivahu spasitelju.

— Kako ćemo nagraditi ovoga ubogog dječaka što nas je izbavio očite smrti? — stale ptice međusobno tiho gakati.

— Treba ga učiniti bogatim i srećnim! — predlagao je najmlađi labud.

— Pokažimo mu mjesto, gdje su razbojnici prekjučer sakrili blago.

— Odnesimo ga na krilima u daleke, divne krajeve.

— Ne!, dokrajči razgovor najstariji labud. Bogatstvo i sreća ne smije se dati mladiću ujedared. To bi za njega bila zapravo nesreća. Podajmo mi njemu, kao našem dobročinitelju, tri velika zemaljska dara, od kojih će cio život imati koristi. Ja predlažem, da mu dademo: zdravlje, razum i marljivost.

Sva tri labuda pristadoše na posljednje riječi. Veselo zagakaše, pružiše svoje kljunove prema nebeskim visinama i sa snažnim zamahom širokih krila poletješe u carstvo slobode.

Jakoblana osta sâm kraj jezera. Mahao je rukama za bijelim trakom odletjelih ptica i poluglasno opraštao se s njima:

— Pozdravite mi roditeljski čador, grivaste moje konje i bjelorune kirgiske ovce!

Nije dugo potrajalo, a Jakoblana opazi iz daljine dugačku karavanu. Točno je razabirao sitnim, kosim očima dugu povorku krivovratih deva, natovarenih velikim tovarima. Pola-

gano, ali ustrajno gegahu deve i kreštavim glasovima oživljavahu sumorno stepno putovanje.

Bila je to karavana putujućih tatarskih trgovaca.

Kad su stigli bogati Tatari do ubogoga mladića i razumjeli njegovu sudbu, odmah ga primiše k sebi. Dali su mu hranu, čistu odjeću i mladu devu da njome upravlja na putu. Putnici su bili dobro oružani i nije im prijetila opasnost od razbojnika .

Jakoblana se vladao tako dobro, da su ga od prvog časa zavoljeli Tatari. Nije bilo posla kojeg bi se bojao i od kojeg bi zazirao. Nije bilo riječi koju bi izrekao bez smisla. Pametan, marljiv i poslušan Jakoblana postao je ljubimac Zarifa Tutibaja, najbogatijeg trgovca. Uvijek bi ga uzimao sa sobom, kad je sjedao za trpezu. Svaki zalogaj, tako reći, dijelio je s njime. Sve trgovačke svoje tajne povjeravao bi mladiću. Nije višeput mogao otkinuti pogled svoj s njegova mlađahnog lica. Kad su stigli u bogati stepni grad Barnaul, upravo se bojao Zarif, da će ga mladić ostaviti. U gradu se Jakoblana također brzo snašao. Pomagao je gospodaru. Znao je izabrati vrsnu robu i dobro je utržio svako krzno. Još nigda nije Zarif Tutibaj imao tako lijep izbor tkanina, svile i nakita. Još nikada nije za svoje kože primio toliko novaca.

Jakoblana se povratio s karavanom u tatarsko naselje. I u kući Zarifa Tutibaja ubrzo ga svi zavoljeli. Stara ga domaćica uzljubila kao rođenog sina. Kćerka gledaše u njemu novog brata. Mladi Tatari imaće u Jakoblani odanoga, vjernog druga. Mladić uvijek bio u poslu. Uvijek su ga štovali zbog njegove razboritosti. Što nije Zarif Tutibaj nikome smio da povjeri, oslanjao se na Jakoblanu. Mnoge trgovačke poslove kao da je mladić bolje znao i od svog gospodara. Počeo Tatarin bogatiti još više. Jakoblana bio njegova desna ruka.

I tako je prošlo nekoliko godina.

Jakoblana postao pravi momak. Već se bio tako navikao na Tatare, da nije uopće ni osjećao tugu za domom rođenja. Sve poslove obavljao je vrlo uspješno. Svugdje mu se vjerovalo, svuda su ga poštivali.

I bio bi možda Jakoblana ostao još dugo u tuđem svijetu, da nije neke noći usnio čudan san. Učinilo se njemu, da se vraća roditeljskoj kući. Vidio on pred sobom staru, prostranu stepu. Srce mu zaigralo. Stalo nešto da ga guši od radosti. Vikao bi od sreće i veselja. Gleda pred sobom sitne kirgiske konje, prsate, jogunaste. One konjiće što mogu stotinu kilometara da prođu bez hrane i vode. Jakoblani došle suze pred oči. Pred njim kleči stari otac Ajtkul

Izbarasarov, njega zove pognuta starica-majka. Jakoblana sav izvan sebe trči prema njima — doziva ih — kliče.

Kad se mladić probudio, rastužio se. Nije nigdje našao mira. Žalostan pođe Zarifu Tutibaju, pa ispovjedi sve što mu bijaše na duši. Ovaj mu plačući reče:

— Jakoblana, brate ljubljeni, davno sam pomišljao na tvog oca. Nije pravo, da u starosti svojoj živi bez tebe, kao zemlja bez sunčane zrake.

— Žao mi je, ali pođi sretno u svoju domaju. Pođi s blagoslovom i odnesi pozdrav u Alahu, proroku našem, kući svojoj. Neka te Svetac čuva i pazi!

— Ali nećeš otići domu svom onakav, kakva te nađoh u stepi. Vjerno si me služio, marljivo si radio. Nagrada je tvoja.

— Opet ćeš poći s dugom karavanom prema gradu Barnaulu, kraj slanog jezera, ispod naše gore — prema sunčanom izlazu. Opet ćeš poći na devama s tovarom. Uz sluge moje dajem ti i miljenicu kćer svoju. Živite sretno u širokoj ravnici. Mi ćemo vas pohađati kad budemo na putu. Cijela stepa neka se veseli našem sastanku.

I vratio se Jakoblana ocu Ajtkulu i postavio za svoju ženu novi bijeli čador, kakav se još nije vidio u čitavom kraju.

HROMI VUK

Težaci kosili pored nekoga šikarja visoku, bujnu travu i slučajno tu opazili vučića. Sa sviju strana počeše ga ganjati. Vučić se zbunjeno vrzao amo i tamo, dok ga najposlije i uloviše. U posljednji čas htio je vučić umaći, ali ga neki težak dohvati kosom i ulovi. Dovezoše ga u selo.

Ležao vučić na slami u našemu prostranom dvorištu. Bio je lijep, vitak, nježan, a neobično tužan. Prednja mu noga bijaše krvava. Glavu je nekako oholo podigao i gledao ukočeno u neku neodređenu daljinu. Pred njim je uzalud stajala posuda s vodom i nekoliko neoglodanih goveđih zglobova. Za hranu nije mario. Nije se ni micao. Živio je nekim posvema drugim životom i kao da ga nimalo nije zanimala nova okolina.

S nekim osebnim i pritajenim strahom pristupih mu bliže. Oprezno dohvatih okrvavljenu nogu. Bila je slomljena. Inače je vučić bio nepozlijeđen.

— Eh, moj vuče! — pomislih u sebi. — Nijesi ti kriv, što tvoja rodbina otimlje seljacima ovce! Sigurno nijesi još učinio nikakve štete, pa ćeš ipak postradati! Našao sam dvije daščice. Ovezao sam oprezno prelomljenu kost i pokušao podići vučića. On se nije htio osoviti na noge, već je za inat ležao, ne mareći ni za koga.

Kad je došla noć, čuo se neobičan pasji lavež. Svaka kuća ima nekoliko pasa, pa se stali javljati u svim mogućim glasovima. Nastala je nesnosna glazba. Istrčao sam iz kuće da vidim, što je s vučićem. Vučić je ležao na svom mjestu i također zavijao nekim piskavim, tjeskobnim glasom. Popeo sam se na sjenik i opazio hrpu pasa, gdje se podbočili o obgradu prednjim nogama i neumorno urliču. Kakovih tu sve ne bi glasova?! Svi su okrenuli glave jednim pravcem, pa zavijaju jezivo i dalje.

S onu stranu našega potoka opazim neko svjetlucanje. Mali plavkasti plamičci titrali iz grmlja nekako tajanstveno. Kao da se i s one strane javljao osebni lavež. U grmlju sakupiše se vuci i s preziranjem osuđivahu svoju braću, što slijepo robuju ljudima. Nijedna strana nije imala hrabrosti da jurne na protivnika. Pasa je bilo mnogo više, ali ipak nijesu

smjeli da priđu potoku. Vidio sam da do boja ne će tako brzo doći, pa sam kradom prišao bliže. Tu sam se iznenadio. Čuo sam režanje i škrgutanje zubi. Vukovi su zubalom tako škrgutali, da se pucketanje širilo na sve strane. Razumije se, da psi tako oružanom neprijatelju nijesu smjeli ni pristupiti. Pače, po njihovu držanju zaključivao sam, da su spremni u svakom času na uzmak. Da je bilo malo više smjelosti u vukova, razbježali bi se psi kojekuda.

Razmislivši malo, što bi se dogodilo kad bi vuci zaskočili u tor, počeo sam naslućivati osvetu vukova zbog zarobljenoga vučića, pa sam ga s najvećim oprezom odvezao i bacio preko obgrade.

Vratio sam se u kuću. Psi se još dugo čuli, ali im lavež bio sve rjeđi i smireniji. Ujutru nije bilo nikakove štete. Vučić je nestao.

*

* *

Stiže kruta zima. Snijeg dubok, a studen sledila čvrsto, reći bi, i posljednji trzaj života u prirodi. Navukla se gusta magla cijelom krajinom, pa nijesi mogao raspoznati čovjeka ni na par koračaja.

Sjedio sam na saonicama i drhturio od studeni. Konj je pokorno tihim kasom odmicao po utrtome putu. Saonik je u takvim prilikama izvrstan.

Nigdje se nije čuo nitko. Samoća izazivala u meni neku uznemirenost. Bio sam kao lađa na moru. Svuda daljina i neizvjesnost. Sve moje uzdanje bijaše konj. Star je i isku-

san! — mislio sam u sebi. — Neće zalutati! Njegovi su osjećaji ispravni. On je najposlije i darovit.

Ali, što se to najednom zbiva?! Konj počeo rzati i strići uškama. Promijenio je i kas. Podigoh glavu i stadoh se obzirati. Protrnuo sam od glave do pete. Nekoliko koračaja postrance puta stizavali vuci. Polagano i jedan za drugim odmiču i dolaze nam upravo ususret. Podvili repine, nakostrušili se, snuždili. Zima, vidi se, i njima nije u korist.

Nijesam imao ni časa vremena da razmišljavam što ću i kako ću?! Konj mi već sasma u strahu i hoće da skrene s puta u duboki snijeg. Ako se zabije u snijeg, propali smo. Glavom mi preleti misao, da u takvoj zgodi vuci postaju opasni. Dok ljeti bježe od čovjeka, zima ih sili i na krvave napadaje. I u jedan tren sinula mi spasonosna misao. Sjetih se, da se vuci boje vatre kao đavo svete vode. U nevolji sam se sjetio kako mi je dobra domaćica stavila pod sjedalo zemljani lonac sa žeravom da mi ne ozebu noge. Brže bolje zaustavih konja, a drugom rukom dohvatih lonac i rukovet slame. Čim sam ga bacio na žeravu, pojavio se dim. Dunuo sam nekoliko puta. Liznuo i narančast plamen. Veseo, živahan plamen zasvjetlucao uzduhom.

Čim sam opazio svijetlo, javila se u meni neka sigurnost i, recimo, junaštvo. Podigoh lonac s vatrom prema vucima.

Vuci se mahom zaustavili. Nevesele, pognute glave kao da su položili na snijeg i crvenim očima piljili u nenadano svijetlo.

Časkom se zadržali, a onda lijeno i nevoljko okrenuli redom jedan za drugim i lagano, postiđeno počeli su da uzmiču. Samo se jedan, najsitniji među njima, zamislio dulje. Drugovi mu već odmakoše u maglu, a on se ukočio, stoji i svjetluca očima.

— Jadan, vuče!, šapnuo sam u sebi. — Težak ti je život i ljeti i zimi. Ljeti te proganjaju, a zimi gladuješ.

Ništa se više nijesam bojao. Obmotao sam lonac na svoje mjesto, poravnao uzde i saonice, pa sio da krenem dalje. Udarim bičem i viknem na konja.

No tu se i vuk lecnuo. Okrenuo se i bacio pogled na onu stranu, kuda pobjegoše ostali. Kao da se prenuo od nekih misli i ubrzanim koracima pošao slijedom.

Najviše sam se iznenadio, kad sam opazio, da taj vuk ima kraću prednju nogu. Jasno sam vidio, da je hrom upravo na lijevu stranu.

— Bogzna, je li to moj nekadašnji vučić?, pomislih u sebi.

I meni je bilo u duši nekako neveselo. Žao mi bijaše da svom starom znancu nijesam dobacio barem okrajak kruha što ga spremih sebi za put. Svakojako bih učinio hromome vuku lijepu uslugu. Valjda je ne bi zaboravio, kad bi se možda po zlu udesu i opet susreo sa mnom.

MOJ GUSLAR

O, kako se čovjek rado sjeća svojih dragih, mladenačkih uspomena kad se otuđi u dalek i nepoznat svijet i kad mu na vedro obzorje naiđu nepregledne maglene koprene!

Što sam duže boravio u tuđem kraju, sve sam više dušu hranio i pojio slatkim uspomenama iz ranijih dana, pa kao do sam u tom nastojanju pronalazio jedinu radost života.

Sve mi je bilo sada tako milo i drago iz rane mladosti. Pojedini ljudi i pojedine zgode upravo su same nicale u mojoj svijesti i ja sam zauvijek osjetio njezin čar i njezino bogastvo.

Mnogo toga doživimo i na prvi mah zaboravimo, recimo, nehajno odbacimo iz pameti. No kad u sebi osjetimo pustoš, pamet se naša vraća u zabačene životne ulomke, pa iz mnogih kamečaka vabimo tople iskre i brusimo blistave dragulje . . . .

Tako je bilo i sa Simatom. Kad je fijukala mimo sibirskih čađavih odžaka oštra i zajedljiva bura, onako potmulo ili nasrtljivo, kao da plače, cvili ili urla čitavu božju noć — često sam se budio i zavijanje stepskih vjetrova uspoređivao s našim sljepačkim guslama koje sam u domovini rado slušao po vašarima i crkvenim godovima.

Obično sam se tom prilikom rado sjećao svog dragog druga, guslara — Simata.

Simatova kuća čučala je na briješku, kao osamljeno ptiče iza svog jata. Susjedni domari kao da su joj okrenuli leđa i prepustili je tihom zaboravu. Zaokružena starim šljivikom i nepodrezanom živicom, nekako je ljeti i zimi mučke snašala svoju samoću, pa ispod pocrnjeloga krova dobrodušno žmurkala skromnim okancem.

Osim toga kućerka i dijela stare potkućnice, što mu namriješe roditelji, nije Simat imao nikoga na svijetu. Od ljudi svi mu u najbližoj rodbini poumriješe, a od životnoga blaga sve mu ponestalo.

Kao da ga još i danas gledam! Nizak, mršav, prošaran sjedinama i naborima. Okretan, razgovorljiv, s nekim milim izričajem lica. Samovao je u djedovskoj kućici i kao nadničar zasluživao svakidašnji krušac.

— O, Simate, dobar dan, Simate!

On se dobroćudno ozirao. Volio je djecu. Nikad ga nijesu ojadila. Djeca su to znala, pa sa Simatom življahu u stalnoj družbi.

— Jesu li ti gotove gusle, Simate?

— Pričekajte samo, momci, sve će biti! . . . Nije to lagašno! Posla imam! Noću slabo vidim . . . Kad se radi, treba da se uradi pošteno . . .

Tako je starac već nekoliko godina odgađao. Počeli smo već i sumnjati u njegove riječi, dok se jedamput na vlastite oči ne uvjerismo, da je uistinu Simat zasnovao sljepačke gusle. Bile su uglavnom istesane i isušene.

— Zašto, Simate ne praviš tamburicu? Veselija je! . . . Nećeš ti valjda u prošnju?!

— Ne znate vi, junaci, što su gusle! Kad je moj pokojni babo zagudio, svima nam je u grlu stalo i oči se suzama zamutile.

— A hoćeš li znati koju sljepačku?

— Ih, samo da ih zgotovim! Ni brige vas nije . . . . Onda ćete vi istom čuti, što je Simat od babe upamtio.

— A gdje su, Simate, babine gusle? Zašto ih nijesi uščuvao?

— Eh, uvijek ću žaliti za njima! Došao neki uzeti siromah pred moj kućerak, bila je klizavica, pa tresnuo jadnik o ledinu. Pružio se na leđa, a tu torba s guslama. Prsnule gusle. Siromah zače jadikovati. Rasplakao se kao dijete . . . Što će, veli, sada? Bez gusala, kaže, nema ni prošnje. Jauče, nariče . . . . Bio sam mlad, sažalio mi se čovjek, pa dohvatim babine gusle i razveselim siromaha.

— On je otišao, nadoveže Simat, ali mi se čini, da svakim danom sve više žalim na sebe, što sam podario neznancu gusle. Kad mi izumriješe svi ukućani i poslije, kad kao sirota stadoh osjećati starost i slabost, stoput me spopala tuga i želja za njima.

Sporo je Simat gotovio gusle. Nit je imao alata niti vještine. Kad nije u poslu napredovao, znao ih je zabaciti na tavanicu, a kasnije sa željom opet pronalaziti. Tako je prolazilo vrijeme. O guslama se mnogo samo govorilo, a malo za njih činilo . . . .

U tom našem mladenačkom očekivanju neopazice doučio sam posljednji školski razred i s neiskazanim se bolom u duši počeo spremati za odlazak u obližnju varošicu da nastavim školovanje. Bilo mi je tako turobno. Potajice sam gutao suze i teškom žalosti obilazio znance na rastanku.

— Simate moj dragi, zbogom!

— Imam prošnju za tebe, gospodičiću . . . Kupi zacijelo kožu. Kad se vratiš o svecima, donesi. Već je gudalo gotovo i struna... Naučiću te nekoliko babinih pjesama... Ne zaboravi!

Nijesam porekao svoga obećanja. Simat se razveseli kao rijetko kada. Te godine Božić bio ružan: blato i mećave. Mogao sam samo Simatu uručiti kožu, ali mu nijesam vidio gusle.

Hvalio se, da su bile gotove, dobre. Zvao me k sebi u kućerak, ali uz najbolju volju ne mogoh ga poslušati. Majka jedva sačekala da se vratim kući, pa sam proboravio najviše s njome toga Božića. Simat se nije ljutio. Uvjeravao me nasuprot, da će nam ljeti biti još i ljepše. On će i bolje izučiti. Gusle će se razgladiti i pripitomiti . . .

Prošla je zima i nadošlo ljeto. Pod jarkim suncem sklonuh se u hladovinu varoške šumice. Bio sam sâm. Ispite sam u školi srećno završio, pa sam se sav dušom prenio u kraj rođenja. Legao sam na travu i željno iščekivao skore školske praznike.

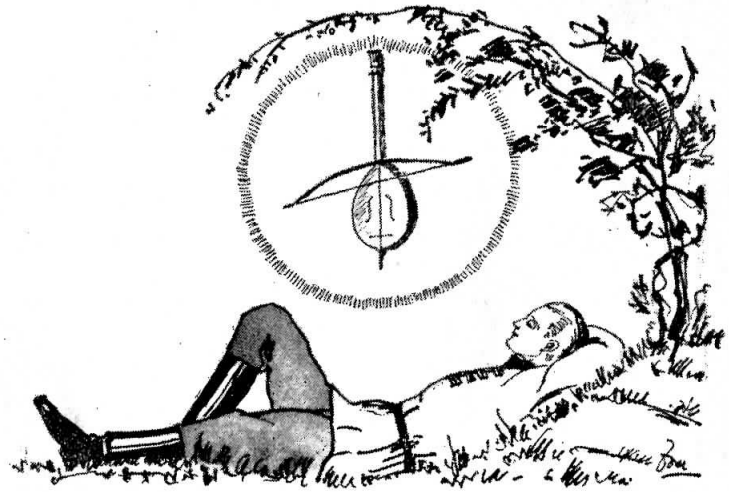

I tada se dogodilo čudo koje će mi vazda ostati u duši. Ne znam, jesam li drijemao ili sam bio budan. Ležim nauznak, a iza grma javlja mi se tihi,. mukli glas sljepačkih gusala.

Skočio sam i sjetio se svoga Simata. Pretražio sam cio kraj, ali guslara nijesam našao. Vratio sam se na svoje mjesto i dugo razmišljao o Simatu.

— Bože moj, kako njegove gusle?, upitah se više puta.

Poslije osam dana dođoh kući.

— Kako, majko, stari Simat?

— Zakopali smo ga, sinko, prošle nedjelje. Prije smrti rekao je, da ti ostavlja svoje gusle. Eno ih za gredom!

MINULA OPASNOST

Bio je jasan, više ljetni već proljetni dan. Nebo modro kao beskrajno more, puno svježine i miomirisa. Nad šumskim kranjim sibirskim proplankom cakle se sunčani traci, pa mladu zelen čine još bajnijom. Mladost razbuđene prirode pozdravljahu svakojake ptičice. Stotine raznovrsnih glasova na sve moguće načine pjevahu divnu pjesmu granulog proljeća.

U nebeskoj vedrini nad zelenim šikarjem, visoko gore, u širokim kolobarima mirno je kružio jastreb. Kao da se valjuška u uzdušnim visinama i uživa slobodu beskraja. Raskrilio se i lagano odmiče poput barke na rubu pučine morske.

No nije se jastreb bezbrižno nadnosio, nije uludo svijao krilima! Njegove bistre oči nijesu uzaman sijevale te pronicale kroz proplanak; nijesu mu se oštre pandže zaludo grčile i kukasti kljun utaman razmicao. To bijaše stari jastreb, koji već davno nije mario za igru, s čijeg se lica potpuno izgubiše tragovi smijeha. Taj starac bijaše otac dvaju golišana, što se skrivahu u najvišim krošnjama breze. Jastrebići zijevahu od gladi, a otac vrebaše plijen i neumornom napetošću pronalazio za njih hranu.

Što bi okom trenuo, nenadano bacio se jastreb na zemlju. Srušio se u grmlje kao odapeta strelica i neobičnom vještinom zahvatio neko malo, skromno ptiče.

»Pusti me, jastrebe, pusti, pusti«...

Jastreb nije mario za cijuk ptičice, već je po svom običaju udario nekoliko puta kljunom.

»Pusti... pusti... I ti imaš dječicu... Jučer si mi ugrabio mužjaka, a sada hoćeš, da mi mališani svisnu od zime, gladi i žeđi... Zar ti nije žao?!«

»I ja imam djecu!... Nijesam kriv, što mi je život takav... Meni treba hrana...«, reče ljutito stari lovac čvrsto držeći pticu.

Malena je, mišljaše on, ali mora se uzeti ono što uloviš.

Cijukala ptičica, a uzbunile se i njene drugarice. Nastala prava buka i jauk u zelenom baršunu proljetnog lišća. Neklonulom vikom nalijetahu sitne i krupne ptice na jastreba. Svima je žao, što za ocem i majka može da izdahne. Žao im je, što će morati da slušaju plač siročadi, pa je iz samilosti hraniti i bez roditelja podizati. Oko jastreba savilo se čitavo jato. U društvu i slabić postane jak. Hoćeš-ne ćeš, morao se jastreb obazirati na grožnju i zadirkivanje. Maše on krilima, prijeti se, zijeva, otimlje se — ali badava. U mnoštvu je i sila. Jedan ga smjeli borac udario u zatiljak. Nije jastreba zabolilo, ali se naljutio. Ovakovoj se drzovitosti nije nadao. U bijesu okrene se, u osveti raširio krila, kljun i pandže... To je i trebalo svima!... Uhvaćeno ptiče u tren oka pobjeglo u brezik, a cijelo jato brže-bolje nestalo u sve strane. Za čas kao da nikad nikoga nije ni bilo...

Ostao jastreb sâm.

Postiđen i ojađen, polako uzdigao krila i skrenuo drugim smjerom u pučinu nebesku.

RADOST USKRSNUĆA

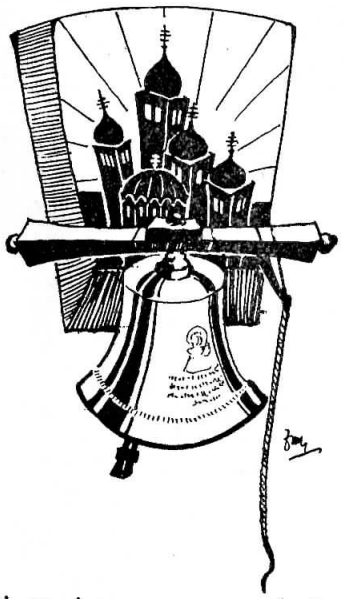

Dok su u domovini djeca s radošću sabirala visibabe, pa iz raspupanih vrba rezuckala svi-ralice — bio sam daleko, daleko. Bio sam u zemlji, u kojoj u to doba caruje zima, u kojoj drago proljeće tako brzo ne dolazi.

S nekom neopisivom tugom gledao sam široke snježne poljane oko sebe i posebnim bolom promatrao slabe zlaćane zrake onoga istog sunca, koje je u domovini u to doba milovalo svaki grmić i travku.

— O, sunce, sunce!, šaputao sam u zakutku nekoga kućerka, gdje se počele rađati prve ledene suze. Pružao sam u čežnji ruke za krajem rođenja i sklapao oči, ne bih li ovako osjetio miris ljubica iz staroga šljivika ili opojnu snagu zumbula s roditeljske bašče.

— Sunce, donesi mi pozdrav dragih roditelja, sviju milih i nezaboravljenih o kojima vječito sanjam. Nijesu li me pokopali već u svojim mislima i da li mogu naslutiti onu beskrajnu čežnju od koje izgaraju ljudi daleko od domovine.

Da su barem došli čvorci u ove krajeve! Kao prvi glasnici toplote oni se osobito cijene. Već su im pripravljene kuće. Na svakom krovu strši visok kolac i na njemu priređena skromna šupljina još skromnijoj ptičjoj porodici. Što je slavulj u mom zavičaju, to je čvorak u ovoj daljini. Nosilac pjesama i toplote.

— Kad dolete čvorci pa se pred gnijezdom raspjevaju, kad im sunce ozlati krilašca — jave se i topli vjetrovi i progutaju zimu. Snijeg je čvrst. Čvorci daleko. Tek samo koja kap u zatišju sunčanom budi se i navješta malaksalost zime. O, kako sam daleko od zavičaja, gdje sada neumorni ratar s božjim blagoslovom razbacuje zrnje po oranicama!...

I mnogo se puta u tim mislima kliznula suza s mojih očiju. — Mnogo sam se žalostio, jer sam bio još mlad, pun volje za srećom i slobodom.

Dok sam se jednoga dana tako predao tužnim mislima, čuo sam nenadane uzvike:

— Josipe Josipoviću, gdje si?... Tako te dugo već tražimo!

Zvao me to kršan sibirski starac Jermalaj. Visok preko dva metra, brada mu do pojasa. Mrk i strašan na prvi pogled, u duši uistinu savršeno miran, kao jagnje. Dobrodušne oči komadić vedra neba. Ispod gustih brkova počiva slatki smiješak.

— Ta, brate moj, zar ti nijesi kršćanin? — Zar ne znaš, da dolazi najveći svetac u godini?

— Lako je vama, djeduška Jermalaj, slaviti svetkovine u kući rođenja. Uz svoje ukućane i crni je krušac sladak, a kamo li ne bi bili uskrsni praznici.

— Ali nijesu svi moji domari ovdje... Čuo si valjda da mi je najmiliji unuk Aleksej u vojsci... Čuo si, da sam se silno žalostio kad je otišao na ratište i nije mi slao nikakvih vijesti.

— Da, da... progovorim opet starcu. — Kad bih se samo i ja mogao javiti bilo kako svojim roditeljima, koji također očekuju uzalud o meni glasove?!

— No, Josipe Josipoviću, mi smo srećniji. Dobili smo vijest, da je Aleksej živ i zdrav, ali ne na krvavu ratištu, već na toplome jugu, u tvojoj dragoj otadžbini.

— Hvala Bogu, djeduška!

— Da, slava Bogu i svetoj Bogorodici! Moj Aleksej tamo, a Josip Josipović kod nas. Od danas ne smije biti drugojačije. Sve sam uredio. Imam dopuštenje, ti ćeš k nama odmah sada, jer nećemo bez tebe da slavimo svijetlo Uskrsnuće.

— Uskrs?!, trgnuo sam se.

— Da, za osam dana dolaze nam uskrsni praznici. Bićeš nam kao rođeni sin. Budi član moje porodice i živi onako, kako bi ovdje boravio sa svojom rodbinom... Bog će dati, vi ćete se svi vratiti kućama zdravi i zadovoljni.

— Hvala, djeduška!

— Bog neka vidi i sudi. Što činim tebi, učiniće netko i Alekseju.

Tako sam prešao u bogatu kuću djeda Jermalaja. Obukao sam toplo odijelo Aleksejevo i osjetio ljubav u dalekoj zemlji poslije tolike žalosti i zebnje.

Ubrzo sam se upoznao sa svima. Radio sam veselo sve poslove i svi se radovali, kad sam im pričao o mojoj domovini, o cvijeću, grožđu i pticama.

Po dubokome snijegu išli smo u šumu, nasjekli grančice različnih crnogorica, da njima iskitimo kuću za Uskrsnuće. Cijela nam je soba mirisala, jer je bila sva u zelenilu. I podovi su bili prekriti. Ja sam se dao na posao koji me u domovini toliko veselio uoči tih velikih blagdana. Izrezao sam iz papira različne kotarice, lančiće, zvijezde. Dječjem veselju nije bilo kraja! — Bojadisali smo i jaja. Nožem sam ih pisao. Crtao crkvice, ružice i svete božje ugodnike...

O, to su tako lijepe uspomene!

I pjevao sam u crkvi uoči svečanoga Uskrsnuća. Neki pjevači nijesu bili sigurni pa sam im pomogao. Cijelu noć nijesmo spavali pred Uskrs. Čekali smo i hodali po selu. Oko ponoći smo susreli svećenika.

Kad se oglasiše zvona u crkvi, klicanju nije bilo kraja. Starci, mladići, muško, žensko — sve grlilo se i u svetom zanosu klicalo:

— Pozdravljam te svijetlim Uskrsnućem!

— Krist je uskrsnuo! Uistinu uskrsnuo!

Osam dana slavili smo uskrsne praznike. Osam dana zvona su od jutra do mraka pjevala radosno i zvučno. Ljudi se redali naizmjence u zvoniku i zvonili, da se uskrsna radost proširi što dalje po sniježnoj poljani.

Poslije obilata ručka sio sam na sam Uskrs u saone, pa grčevito prihvatio uzde. Trojka brzih konja nosila me munjevitom brzinom po selu i obasut sniježnom prašinom osjećao sam u duši pravu radost Uskrsnuća.

TUŽNO I VESELO JUTRO

Krasno jesenje jutro. Iza nesnosne ljetne omare kao da je priroda htjela pokazati cio svoj čar i bogatstvo.

Obzorje čisto, plavetno, neobično visoko i prostrano. Nekom posebnom lakoćom spuštalo se njegovo pramenje po okrajcima obzorja prosipljući finu maglenu koprenu, punu neke osobite ljupkosti i opojnosti.

Gazio sam širokom poljanom obraslom visokom gustom travom. Svakojake sjemenke s pognutih vršika prosipavale se naokolo. Tu i tamo nicale sitne ptičice ispred mojih nogu i nestajale u uzduhu kao neobuzdana djeca na prostranome igralištu.

Hodao sam preraštenim stazama i osjećao kako me moči rosa. U duši sam bio neizmjerno veseo i ponosan gdje sam uranio prije sunca i što me obmotava jutarnja svježina kao majka iza kupanja dojenče u meke pelene.

Pa tome radost, što me nije nitko na odlasku iz kuće opazio, ni susreo na putu.

Toga sam jutra pošao u lov i osjećao pritajenu radost, što se samotnim livadama mičem i što ću usamljen prije sunca stići jezeru. Uvijek je za mene jezero bilo poseban mamac, ali ovoga jutra kao da me vuklo sebi nekom neobičnom silom. U onoj tišini kraj jezera, reći bi, između šutljivih vrba i džbunova trske toga jutra skrivala se ispred mene neslućena tajna.

Nasmijana lica brzao sam kroz valove jutarnje milote i čvrsto stiskao pod pazuhom svoju jednocjevku. Ovako čine svi lovci, kad ih zaokuplja nada da svakoga časa može banuti cilj pred oči i kad je potrebna njihova pojačana spretnost i sprema.

Kad sam neopažen i sabran došao do jezera, osjetio sam da mi srce jače kuca. Skinuo sam šešir i pao lagano na koljena. Otvorio sam usta i prignuo duboko glavu kao da ću započeti neku skrušenu molitvu. Došao sam u priliku o kojoj sam često sanjao i koja mi se pričinjala kao vrhunac lovačke sreće.

Kad sam iza toga oprezno podigao glavu i bacio pogled na površinu jezera, još sam se jače uznemirio. Kao da me

nešto opeklo. Brzo sam sio i uzbuđeno pio uzduh, osjećajući kao da me nešto hoće zagušiti.

Iznenađenje neobično. Upravo priviđenje ili san lakoumnoga, mladog lovca.

Na jezeru je sjedilo jato divljih pataka. Bogzna, kud su noćas lutale i gdje su zadovoljile svojim lakomim želucima?! Polegle na vodu, pa u jutarnjoj jezerskoj svježini bezbrižno spavale zavrativši kljun pod krilo. Kao dobre sestrice skupile se u gomilu i uživale blagodat slobode. Vjetarac tihano ih je ljuljuškao na jezeru i mrsio njihovo naličje u vodi u sitne, vijugaste poteze.

Nijesam dugo razmišljavao! Podigao sam jednocjevku, izabrao nišan za najbližu trojku i u tren oka odapeo...

Prasak je odjeknuo neobično jako. U ušima sam osjetio gluhu zvonjavu, dok sam zabezeknuto gledao u zaprepašteno jato, koje se pod nenadanim gromovitim udarcem trglo, prhnulo na sve strane, nemoćno dreknulo i mahnito jurnulo u uzduh.

Stajao sam ne vjerujući rođenim očima i ne znajući, je li sve to san ili java.

Iako su patke bile neobično blizu, iako sam bio već dosta vješt i iskusan strijelac, nijednu glavu nijesam pogodio, nijedna se patka nije nemoćno koprcala po vodi.

Stid i žalost skupiše mi se u duši i ja se sa strahom osvrnuh na cijelu okolinu bojeći se da će me tko ismijati. Smrknulo se sve oko mene i bio sam ljut kao rijetko kada.

Ali moja ogorčenost brzo je prešla u drugi, mnogo veći i nezaboravniji duhovni događaj.

Pogledao sam s negodovanjem na stisnuti kundak i s užasom opazio, da odapeti hitac uopće i nije prošao kroz cijev, nego je naboj sa sačmom odletio protivnom stranom. Kad sam spustio jednocjevku na pazuho, vjerojatno sam nepažnjom prednjim krajem dohvatio vlažnu zemlju. Cijev se začepila i upravo je čudo, kako se nije pri strijeljanju raskolila i prsnula na sve strane. Obezumljeno sam promatrao učinke vrućega baruta po rukama i sa strahom prišao jezeru da se ogledam, nije li mi možda okrvavljena glava.

Spoznaja, da sam čas prije pucao zapravo u sama sebe, da si netom, u ovoj tišini i samoći, gdje me zaista dugo i dugo nitko ne bi mogao pronaći, umalo spremih nenadanu grobnicu, da sam skoro zauvijek ostavio ovaj lijepi, miomirisni jutarnji domjenak — tako me porazila, da sam se skamenuo.

Kako sam mogao ostati na životu, kad je očita smrt poletila prema mojoj mlađahnoj glavi, još ni danas ne mogu razumjeti?! Osjetio sam, da me toga dana pratila Božja Pro-

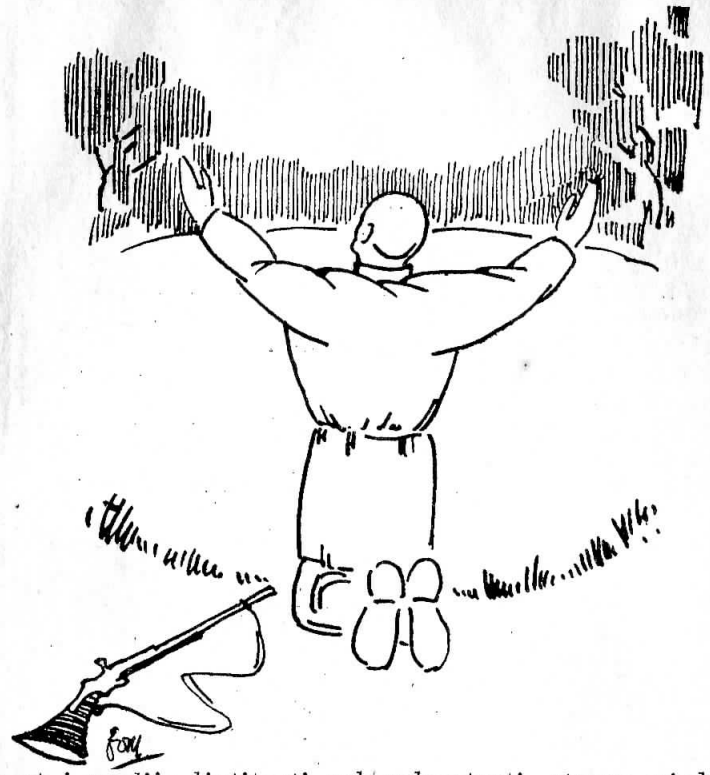

vidnost i poslije ljutitosti zabezeknutosti, strave ujedared mi navriješe u oči suze. Plakao sam od radosti i sreće i gorko sam požalio svoje lovačke namjere. Oduzimljem nevine živote, koji bi također htjeli da uživaju ovaj široki svijet, a što je najžalosnije, od toga ubistva osim taštine i ličnoga divljaštva nikakve koristi.

Kao da sam se uskora preporodio i prenuo iz vlastite zloće. Kao da mi se pred očima otkrio novi svijet, nove misli, nakane i odluke.

Kad se podiglo rano sunce i ozlatilo vršike drveća kraj jezera bio sam već smiren u duši i nijesam osjećao nikakvu tegobu na srcu.

Sve je bilo tako lijepo, mirišljivo i bajno, upravo sam ćutio neko rajsko raspoloženje na zemlji. Gledao sam s neobičnim užitkom radost života u valu pozlaćenoga jutra, a kada sam slučajno opazio da mi pred nogama još leži bačena jednocjevka — brzo sam je, kao neku neman, sjurio u dubine jezera. Ne trebam je više!

I bilo mi je još milije u duši.

GRBAVICA ZARA

U dalekoj Sibiri ima mnogo tatarskih plemena. Ona su nekoć tamo gospodovala pa imala moć i vlast u svojim rukama. Sada su to mirni, skromni žitelji. Sitni gospodari, trgovci, zanatlije i mukotrpni seljani.

Među posljednjima, u malom tatarskom selu pored široke, šutljive rijeke Jeniseja, živjela udovica Zara. Osamljena, siromašna, boravila je u svojoj zemljanoj kolibi kao zaostala ptica selica iza svog jata. Svi su joj — muž i djeca — neki kod kuće, a poneki u dalekom svijetu — prije reda poumirali, dok je ona sa svojim bolom ostala u starosti sama, kao otsječena i odbačena grana na obali silnog Jeniseja.

Smireno je Zara snosila sudbinu. Vjerovaše, da je po svecu Alahu tako bilo određeno i dobrodušno velikih, bezbojnih očiju hodala je po selu, sretna kad joj je tko dobacio umiljatu riječ i kad je kome bila od pomoći. Udovica Zara u svom siromaštvu imala je, naime, dobro pamćenje i oštro oko, pa je od pametnih ljudi, starica i staraca, naučila koje su trave ljekovite i kako se mogu liječiti različne seoske bolesti. Ona nije bila potmula i jezičava vračara, već je samo rado sabirala lijekove i tražila po selu jadne bolesnike i nemoćnike.

Što je više ljudima pomagala, srećnija joj bješe duša. I bila bi udovica Zara u svojoj kolibi, uza svu nevolju, prilično zadovoljna, priučila se već na svoju sudbinu, da joj nije teret života izbio na leđa. Svakim danom osjećala je da je nešto prigiblje većma i privlači zemlji. Iskočila joj na leđima grba koja je napadno rasla i bila udovici Zari na teret i sramotu.

Nijesu ljudi drugojačije udovicu ni zvali u posljednje doba, već »grbavica Zara«. Čula je ona takav zov i bilo joj na srcu tegobno.

Nekoga toplog ljetnoga dana, kad je sunce na vedrome obzorju bilo u punoj snazi, pošla je udovica Zara uz rijeku Jenisej da sabire korijenje i lišće ljekovitih trava. U poslu i mislima udaljila se od sela dobrano, a nije, prignuta grbom, ni zapazila kako se iz prikrajka smrkao oblak, najprije jedan, pa drugi i tako redom, dok ujedared nije nastala ljet-

na oluja. Sakrilo se sunce, digoše se vjetrovi, a poče propadavati krupan dažd. Nastade pljusak. Sijevnuše munje. Udariše redom gromovi. Široki se Jenisej ovio maglom... Šum na sve strane...

Grbavica Zara zaprepaštena poče smišljati kud će se sklonuti ispred nevremena. Na sreću opazi nedaleko staru vodenicu. Nitko u njoj već davno nije boravio — stari je mlinar umro, a djeca mu se rasula po svijetu — i nitko je nije dirao. Ni valovi, ni vjetrovi, ni ljudi. Stajala je vodenica stara i pogurena a kad je udovica Zara stupala preko njezina praga i pogledala trošna joj brvna, pomisli u sebi:

— I ti, jadnice, grbiš se i patiš uz vodu kao i grbavica Zara!...

Gleda ona, gleda... a ispred nje ujedared na vodi izronuše neki ljudi. Ljudi kao ljudi, tek mjesto nogu imadu peraje. Blistavi, lijepi, nasmijani mladići, bradati muževi, dugovlase djevojke i žene. Skupljaju se, žagore, poskakuju, podvikuju — hvataju se za ruke i igraju kolo... Kuda god je pogledala, svuda igra, ples, radost, pjevucanje, jujukanje, cika, vika... Po dalekoj rijeci izranjaju patuljčići. — Miješaju se, grohoću, hohoću, niču i poniru, rastu i padaju, dižu se i nestaju — kao mravi u mravinjaku, kao cvijeće u cvjetnjaku...

I gledajući sve ovo što se kraj nje zbiva, sjetila se Zara svoje mladosti i svoje radosti. Došla joj pred oči njezina dječica. Sjetila se njihovih igara, pa i svega što čovjeka u životu prati i susreće. Svi jadi i brige na zemlji bili su joj u taj čas jedna vesela i smiješna prolaznost. I pričini se Zari da to igra pred njenim očima cio ljudski rod i da je u jedan mah razumjela sve čovječje tajne. I bol i radost, i siromaštvo i bogastvo — kratkog su vijeka!...

I Zara nije ni osjećala više grbe. Pomladila se, poljepšala, udobrovoljila. Same joj noge počeše poskakivati. Poigrala Zara kao nekoć u mladosti. Skače, podcikuje, okreće se — udara i prebire nogama sve jače i zamamnije — bez umora, bez prestanka...

Iznenadili se patuljci i vodenjaci. Pribraše svoje peraje i skutove, stvoriše oko Zare velik krug, pa šute i gledaju — čude se i nevjeruju...

A Zara poigrava, pleše, pjeva kao da joj se povratila mladost i radost...

Kad je napokon i tomu bio kraj, priđe grbavoj udovici kralj svih vodenjaka i reče:

— Ne znamo tko si, starice, ali hvala ti, što si nas tako lijepo zabavila i razveselila svojom pjesmom i plesom... Milo nam je što si pohodila skromni naš kutić, a žao

će nam biti, ako nas nikad više tako ne razdragaš. Dođi i poljepšaj naše veselje, pouči moje mališane kako će poigrati — a ja ću ti se već odužiti — neću ti nažao učiniti.

U jedan čas zablistaše pred staricom dragulji. Napuniše vodenjaci njima staričino krilo, džepove i torbu u kojoj bijaše ljekovito bilje.

— Ali staricu treba nekako primorati da se k nama svakako barem jednoć vrati!, povikaše mali vodenjaci skoro u jedan glas.

— Uzmimo joj nešto, zbog čega će se bezuvjetno povratiti!

— Zadržimo joj grbu!

— Grbavci su sretni, a ljudi vječito na zemlji traže sreću.

— Za grbom će se starica već povratiti! Bez nje neće moći živiti! Grbu, grbu!

Udovica se Zara u vodenici probudila. Otvorila je oči i dugo se nije mogla snaći, ni gdje je, ni što se s njom dogodilo.

Pogledala je začuđeno na tavanice i vidje, tamo nešto svjetluca. Sjeti se minuloga sna i žurno se uspne na gredu. Imala je što i vidjeti: u staroj, mokroj vreći blistali se dukati.

Starica je bila uvjerena da su joj to darovali vodenjaci. Iako je bila vreća dosta teška, udovica Zara lagano ju je otprtila svojoj kolibi. Sunce je opet granulo. Jenisej je mirno plovio ...

I zablistalo zlato u Zarinom skrovištu. Počeli se u selu Tatari s poštovanjem udovici klanjati i nitko više nije govorio o »grbavici udovici«, već se slava pronosila o »bogatoj Zari«.

Grbu, kao teški teret, nije više na leđima osjećala. Živući boljim životom upravo se pomladila, a ni na kraj pameti joj nije bilo da se još jednoć svrati u staru vodenicu.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Sudbina je valjda htjela, pa je na drugoj strani tatarskoga zaselka živjela druga neka udovica Zara, iz kuće Titubajeve, također siromašna i također brigom i starošću izmučena.

Ipak su se obje znatno razlikovale. Dok je prva bila tiha i skromna, spremna da pomaže svakome supatniku i nevoljniku, potonja je bila puna zlobe i nenavisti za cio svoj okoliš.

Zara Titubajeva skoro od jutra do mraka svima je prigovarala i nijedan prolaznik nije imao od njezina oštra i dugačka jezika mira.

Veoma je zaboljelo u srcu Zaru Titubajevu, kad se pročulo za bogatstvo njezine imenjakinje i kad je opazila nakon nekoga vremena njezino pomlađeno tijelo.

— Kaži mi, Zaro, vjere ti, kako si se domogla u starosti tolikoga blaga?... zapitala je udovica Titubajeva tobože ljubažljivo, a iz očiju joj sijevala pakosna mržnja.

Bez svake lukavosti ispriča bogata Zara iskreno što joj se prisnilo u vodenici i kako su ju nagradili vodenjaci za plesove i pjesme.

— O, to su dobra i plemenita stvorenja!... Molili su da im se kada tada navratim, ali ne bi bilo lijepo, da me opet zasipaju darovima i zlatom. Dosta je meni, a sada neka idu tamo druge sirote!, završila je nekadašnja grbavica.

Zara Titubajeva nije otada nigdje imala mira. Uvijek joj je na pameti bila stara vodenica na Jeniseju i stalno je kroz svu dugu sibirsku zimu iščekivala prvu zgodu da i sama pohodi bogate vodenjake. Pače često u osami počela je ponavljati svoje mladenačke pjesme i igre. Kolikogod su je boljeli zglobovi, ona je znala poskakivati, pjevucati, pa su djeca, gledajući je iz prikrajka, pucala i gušila se u smijehu.

Stariji se svijet nije na to osvrtao, jer su znali da se Zara Titubajeva rado opija i da njezinom glavom često gospodari rakija.

Jedva što je okopnio snijeg i počeo padati prvi proljetni dažd, udovica Titubajeva uputi ka Jeniseju i njegovoj vodenici.

Da pribere smjelosti i vještine u igri, spremila si staklenicu ljute rakije. Užurbano se približavala rijeci i čvrsto je vjerovala, da će napokon i njezinome siromaštvu doći kraj.

Vodenica se zgurila na širokome i uznemirenom Jeniseju. Valovi se dizali i grčili, šumjeli i pjenili — sretni što su se riješili ledenih okova. Iz oblaka je na mahove sipao dažd, a vjetar je tresao i fićukao kroz stara, pocrnjela brvna. Vodenica je bila tako trošna da se svakog časa mogla otkinuti i zaplivati niz vodu ...

Udovica Zara — budući da je već nastupilo sumračje — nije laka srca ulazila preko praga. Plašila se svake sitnice. Činilo joj se u duši da ju Jenisej već nosi i da će koja ledena gromada vodenicu razbiti, smrviti na komadiće.

Legla je, ali nije mogla od straha — da zaspi. Prevrtala se s jedne strane na drugu, uzdisala, na mahove dohva-

ćala staklenicu, junačila se, ali uzalud. O spavanju ni govora...

Dok se starica tako ogoljenim brvnima u vodenici mučila, skupili se sa svih krajeva opet vodenjaci, patuljci i patuljčići... Zacijukali od radosti, poskakivali u veselju...

— Eto naše starice!... zavikali sa sviju strana. S jednoga i drugog kraja smiju se, poigravaju, skaču, dižu se, nestaju, rastu i propadaju — milota ih gledati, radost ih slušati.

— Pjevaj, pjevaj, starice, poslije duge i okrutne zime vrijeme je da propjevamo, da se s ljudima poradujemo!... Kakav ćeš nam pokazati ples?!...

Patuljci, vodenjaci mole i galame — skupljaju se oko starice sve bliže i bliže, a čude se što ih ona ne vidi i što na njihove molbe ne odgovara.

— Zgriješili smo, braćo, zgriješili!, nakon dužega iščekivanja poviče kralj vodenjak. — Uzeli smo starici grbu, a pogledajte, kako je postradala?!

— Pogledajte!... Da zaboravi grbu, uzela si staklenicu i omamljuje se najvećim otrovom i nesrećom ljudskom... Da razveseli svoje srce pije rakiju a ne zna, jadnica, da iz nje proizlazi svako zlo u svijetu... I zavist, i nesloga, i bolest i siromaštvo!...

— Jadnica, sirotica!, požališe sa sviju strana patuljci.

— Uh, kako ta pakost nemilo zaudara!, zacijukne neki patuljčić koji je najbliže prišao starici.

Vodenjaci počeli pljuvati i okretati leđa.

— Vratimo starici grbu!... poviče kralj vodenjak.

— Grbu, grbu!... čulo se izdaleka jer su patuljci potrčali na drugi kraj rijeke — — — —

Cijelu noć mučila se Zara Titubajeva u vodenici da zaspi, ali spavanju nije bilo ni pomena. Vjetar je podrhtavao starim krovom, valovi pljuskali i grgotali sad jače, sad slabije — a udovica se tresla od zime i straha.

— Samo da izvučem živu glavu!, šaputala ona i molila sveca Alaha da ju spasi od očite smrti.

— Ni zlata, ni bogatstva ne treba mi više, samo da mi ostane živa glava na ramenima!, uzdisala nesrećna Zara...

Kad je svanulo napokon jutro i vrijeme se smirilo pred sunčev dolazak, udovica Titulajeva nije se mogla pridići u vodenici s poda. Nešto je ukočilo u leđima. Kod svakog zaokreta nešto ju sjeklo u križima i bolo kad se htjela uspraviti i pridići.

Teškom mukom — četvoronoške — dopuzala do vratiju i dovukla se preko do obale. Tada se nekako pridigla na noge i pognuta, pognuta kao tatarski srp, pošla prema selu.

Od toga doba opet ima tamošnji zaselak »grbavicu Zaru«. Od stida i žalosti otuđila se od svijeta te živi u kolibici sama samcata. I ona se prihvatila posla: sabire ljekovito bilje i liječi bolesnike. Postala je krotka, šutljiva, uslužna svima koji pomoć trebaju.

Tako životari grbavica Zara, a nije isključeno da će i njojzi netko odlakšati breme na leđima, pa ga dati za kazan onima koji su to bilo na koji način zaslužili.

AJTKUL JAKOBLANA

Na beskrajnom obzorju daleke, nedogledne sibirske stepe bjelasao se šator kirgiskoga poglavice Ajtkula Jakoblane — čovjeka niskoga ali širokoga stasa, sitnih, kosih očiju, kojima je kao ugarcima kretao i lukavo žmirkao.

Te male oči iz najveće stepske daljine mogu da razaberu zalutalu ovcu ili izgubljena konja, a njih, hvala Alahu, naš Ajtkul imaše nekoliko stotina. Pravi arapski konji: mali, prsati, s dugačkom grivom. Ako ustreba, oni će stotinu kilometara prokasati bez hrane i vode.

I danju i noću, preko cijele godine, konji su na polju. Zimi gladuju i kopitom odgrčući debeli snijeg teško i jadno životare od preostale jesenje trave; ljeti, nasuprot, niko srećniji od njih — sočna, gusta tratina čisto ih pomami. Cakli im se dlaka, podrhtavaju mišići. Poput oblaka nestaju u daljini neizmjerne ravnice, pa se opet vraćaju, trče; kao vragolasta djeca igraju uživajući blagodat slobode i sunca.

Ne ima, čini mi se, ljepšega ni zdravijeg napitka, već kad za ljetne, azijske omare iskapiš drvenu zdjelicu kirgiskog kumisa, kobilinog mlijeka. Pjeni se kao pivo, a rezak je i ugodan napitak.

Ajtul Jakoblana bijaše moj dobar znanac. Sin mu Zarif otišao na daleko ratište, pa sam mu često puta pisao pismo i na mrtvu hartiju stavljao oca Ajtkula ljubavne, dirljive riječi.

Nije mi rad ostao nezapažen sa strane čestitog Kirgiza. Pojio me svojim kumisom i vječito zvao k sebi u goste. Malenkost, par stotina kilometara, u stepi, gdje mogu ostati koliko me volja. — Živjeti među njima, podučavati samo mimogred njihovu dječicu u ruskom jeziku i pismu, jahati s njima ponajbolje konje i deve — piti do mile volje kumis i uživati stepski uzduh i okrilje prave slobode.

— Dođi k nama!..., upravo me molio stari Ajtkul. — Hodi, sjedaj na konja, idemo u step! Bićeš jak i rumen — sretno ćeš se povratiti u svoj kraj rođenja i nećeš tako lako zaboraviti kirgiski zavičaj.

— Ajtkule, dosadilo bi meni brzo među vama.... Ta vi ste, tako reći, u pustinji.

— Što?!... Kakva pustoš?!... Kod nas je, nasuprot, prekrasno. Kud ti segne pogled, sve je ravno, puno mirisa i krasote. Po plavom, bezdanom nebu plivaju oblaci, ispod njih jastrebovi i sokolići; u travi ptičice i trčci, sitni cvjetići kojima poigrava laki povjetarac i valjuška ih u talasima na sve strane. Nigdje ljepše negoli u nas! Dođi, pa vidi!

— Ajtkule, badava ti riječi. Moja su brda i krajevi ljepši.

Ajtkul Jakoblana se prevario. Zavladala glad i nerodica u svim krajevima Rusije. Mučili se ljudi i pred neumoljivom smrću bježali na sve strane tražeći hljeba i spasa.

Iz sviju se krajeva počeli da kupe ljudi sve više na sibirsku, kirgisku step.

A Kirgizi?!... Kao da ih netko u srce dira. Njihova sveta step, po kojoj su bezbrižno pasla stada i po kojoj su skoro svaki mjesec selili Kirgizi amo, tamo — ujedared to lijepo, netaknuto lice njihove stepi počeše došljaci mrviti, cijepati — kao skakavci pustošiti....

Pobunili se Kirgizi... U obrađena polja nadošlih seljaka ne mogoše njihovi jogunasti konji, deve ni ovce.

Doseljenički kolobar stezao ih sve jače. Kirgiska stoka morala se povlačiti sve dublje i dublje u široku step. Za kirgiskim stopama rađala se divna, plodna polja zlaćane pšenice i redovi bijelih seoskih kućica, iz kojih se u predvečerje čule prpošne ukrajinske pjesme i veseli topot mlađanih plesača.

— Kako je, dragi Ajtkule?. upitao sam starog znanca poslije višegodišnjega rastanka, kad smo se slučajno sreli u gradu Omsku, trgovačkom središtu kirgiskog kraja.

— Kako?!... Vrlo slabo, prijatelju. Naši su pašnjaci sve slabiji i uži... Konja i ovaca imam polovinu manje... ne volimo došljake iz Rusije — živimo u vječitoj svađi... Vlasti i vojska podupiru doseljenike... Teško nama!...

— Pa zar je uistinu tako loše? — Zašto se i vi, Kirgizi, kad nadođoše takova vremena, ne predate novome životu i ne započnete obrađivati zemlju. Biće Vam lakše.

— I ti zar pristaješ na njihovu stranu?... Kakova je vaša pravda?!... Zašto Aziju ne prepustite Azijatima? — Zašto nam silom oduzimljete našu slobodu — našu step, i ne date da i dalje u miru provodimo život naših praotaca?...

— E, moj Ajtkule, zar bi pravo bilo da kraj vaših plodnih i neobrađenih oranica umiru ljudi od gladi i nevolje?... Zar nije Alah cijelu zemlju dao čovjeku i njegovu potomstvu, da je trudom svojim iskorišćuje što više i bolje bude

znao i mogao? Zar mi svi nijesmo djeca velikog Boga, zar nijesmo svi braća bez razlike jezika i vjere?!

— Da, da, čuo sam to već stotinu puta! prekine me Ajtkul zlovoljno. Razumijemo mi to, samo nam je teško zaboraviti nekadašnje divne pašnjake i naše lijepe konje i bijele šatore. Mnogi već siromašniji Kirgizi — što će? — i sami počinju da mrljaju zemlju, siju žito i peku kruh. Mi se bogatiji još ne damo; seljakamo po stepi, dok se još da i dok iole ima mjesta.... Želim da ostanem pravi Kirgiz, da umrem kao pravi sin svojih djedova — u šatoru, pokraj konja i kumisa.... Moja djeca, ako se nikako ne bude dalo ovako nastaviti, neka, što ću im ja, pođu novim stazama života...

— Ajtkule, prijatelju, zbogom! Hoće li nas sudba još ikada susreti? Ako se još kada vidimo, biće mi, vjeruj, vrlo milo. Želim ti dobro zdravlje i mnogo sreće!

— Hvala, zbogom! Dvojim da ćemo se još naći ikada zajedno. Skoro tisuću kilometara daleko nalazim se u stepi. Pokraj Gladne pustinje — između Crnog i Kaspijskog mora. Došao sam u Omsk da uredim neke stare račune, a više, bogzna, hoću li naići u ovaj kraj.

Tako se rastadosmo i zaista ne sretosmo se više. Nećemo se ni sresti!

ZAŠTO?

Na zavijutku najbučnije ulice dalekoga sibirskog gradića plaho golupče uvrebalo zgodu pa se u času privremenog zatišja spustilo na pločnik. Iz uzdušnih visina opazilo golupče nekoliko zgaženih zrnaca pa htjede njima da utaži potrebe svog skromnog želuca i pričuva nešto za nezasitnu svoju dvojčad. Ispod krova stare dvokatnice zirkale njihove golišave glavice, a sunčane zrake na ljetnoj pripeci bogato bacale su na sve strane jakost i sjaj.

Naklonilo plaho golupče glavicu i dugim kljunom nevino pobiralo rasuto sjemenje, koje bi u protivnom slučaju stari, izmoreni pometač malo kasnije polagano zgrnuo u svoja kolica i bacio na smetište.

Mir i tišina u trajnoj gradskoj buci i u Sibiri rijetko nailaze. Dođu, ali i ubrzo minu, kao da se plaše same sebe, i bježe od ljudi u nepoznate krajeve.

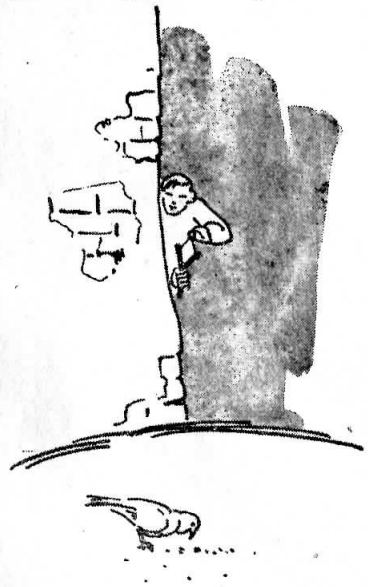

Dok je golub kopkao po starom pločniku i zadovoljno brisao vršak odugačkoga kljuna, kao grom iz vedra neba, zadesila ga crna sudba. Iza ugla vrebaše na nj besposleni dječarac i jednim nesretnim zamahom svoje praće nanišanio jadnu pticu. Baš ispod lijevog krila zadobio golub oštrim kamenom snažan udarac i onesviješten pružio se kraj posljednjega slasnog zalogaja.

Kao pomaman pritrčao dječak na pločnik i požudno rukama zgrabio golupče. S nekim očitim zadovoljstvom pogledao na mlačicu zaprašene golubinje krvi i kao stari lovac počeo svoju žrtvu spremati u džep.

Vrijeme leti. Buka i promet zaustaviše se samo trenutačno. Klopot, tresak, drndanje, trublje, povici... nastaviše

svoju pjesmu u nemirnome gradu. Nažalost, naš je mališan zaboravio da gradska ulica kao bujna rijeka traži svoju slobodu i jao si ga svakome tko priječi njezino korito.

Dječak je zguren stajao na ulici, a iza ugla munjevitom brzinom naletio automobil. Auto je doduše davao propisane znakove svojim trubljenjem, ali dječak u ludoj »lovačkoj« radosti bijaše gluh i slijep.

Kriknuo dječak — zaustavio se auto.

Veselje i žalost višeput su usko povezani. Skupio se radoznali svijet. Na onom mjestu, gdje je malo prije u osami čeprkalo jadno golupče, nagrnuli ljudi i pognuli glave. Bez riječi zagonetno zažmirili se u dvije mlade žrtve, u dva živa, dva zgažena cvijetka. I sunce pronašlo u vedrini crni oblačić, pa sakrilo svoje lice: bez djece i jata golubova i njegov potavni sjaj i njegova malaksa snaga.

Nestalo je naroda. — Polagano odvezao automobil dječaka. — Ispod krova dvokatnice uzaludo zijevahu dvije golišave glavice, a kod kuće možda uzaludno čekahu dvije zabrinute roditeljske duše dječaka.

Stojim i gledam rastužen dvije krvave mrlje na istrošenome granitu staroga gradskog pločnika. Veća mrlja savila se sama po sebi u znak pitanja, a manja se uza nju priklopila kao okrugla točka.

Zašto?!

BEZ IKONE

S jedne strane nedokučiva sibirska step, a s druge prikrajak tamne prašume. Gore visoko olovno obzorje, a naokolo tišina duge, uleđene noći. Stari Zaharije stajao je kao ukopan u kutu svoje sobice. Stajao je i nepomično promatrao drščući plamen lojanice i trepet pozlaćenih ikona što su se uokvirene poredale u čeonom uglu i dobrodušnim pogledima milovale navorano lice pobožnoga Zaharija. Ispred tih svetih slika, dušom mu prolazila naročita blagost. Kao krotko janje, neustrašivi sibirski kurjak u ljudskoj podobi, sin prognanoga kažnjenika, pred nizom ikona bijaše srećan. Dok su ukućani spavali Zaharije je uživao naročiti duševni mir. Prenosio se potpunoma u daleko nebište i slušao tihe zvukove svetih pjesama, pomiješanih cilikom svetih zvona i mirisima opojnoga tamjana. U zabačenoj poleguši, prikritoj potpuno snijegom i ledom, kucalo je staračko srce nekim osebnim zadovoljstvom, i tu, gdje bi drugi umirali od očaja, smješkao se čovjek i naklonjenom glavom i dječjom bezazlenošću blagodario svima za dobrotu života.

Posebnim čuvstvom dolazio je pred ikone i palio svijeće, da se smiri. Promatrao je likove, osjećao njihovu nazočnost i činilo mu se da ispaštanje pokajnika izaziva svete blagodati. Gruba i naivna duša sibirskoga seljana samo je u ovim časovima osjećala drhtaje života, a inače je stalno drijemala pod uticajem jednolične okoline i bezbojnih događaja što se u pustoj svagdašnjici sami po sebi oćmataju.

Tako bi se Zaharije najposlije i rastao s ovim životom, polusvjesno i polusretno, da nije pod starost pretrpio neočekivane promjene.

Neke večeri urlao topli vjetar i vitlao guste, vlažne krpice snijega tako jako da se nitko živ nije smio udaljiti iz kuće. Ni par koraka nije mogao nitko učiniti bez opasnosti, da će ga bura odvitlati u step i zaogrnuti samrtnom snježnom haljinom. Teško čovjeku putniku. U to doba, dok neprestano ječi crkveno zvono, pred ikonom mole se dobri ljudi za sve nesrećnike koji se nađoše na putu, ne bi li ih glas zvona priveo toplome ognjištu gostoljubivih sibirskih žitelja.

U toj mećavi malo da nije zaglavio krojač Nikola Aleksandrović. Navratio je u selo da prikrije neke svoje nezgode u gradu. Slaba odjeća i obuća, nenavičan takvu vremenu malo te nije stradao. Jedva ga uzdržahu u životu, kad je klonuo slučajno na vratima Zaharijeva doma. Nekoliko dana oporavljao se Nikola Aleksandrović. I baš taj oporavak nanio je dobrodušnome gostoprimcu nedoglednih posljedica.

Dok su ukućani bezbrižno snivali, Zaharije je sa stradalnikom vodio duboke razgovore. Samovar je prijatno šušukao, čaše se čajem punile i praznile — a razgovoru ni kraja ni konca. Prosvjećenost i načitanost Nikole Aleksandroviča bile su za starca Zahariju miris smrtonosnoga bilja. U isto doba on se toga čovjeka bojao, potajno drhtao pred njim, ali ga je i poštivao. Njegove su riječi na nj utjecale kao oštrica i u duši osjetio je neki nenadani prevrat.

— I ti se, Nikola Aleksandroviću, ne bojiš?!, šaptao je sa strahom Zaharije.

— Obično drvo i hartija!, vikao je krojač.

— Usahnuće ti ruke. Tko zna tajne božje?!, plašio se starac Zaharije.

— Vidjećeš, starče!... Klanjao si se daščici. Ljubio si drvo. Svetio si kao pogani kupljene idole.

Oko ponoći je krojač razbijao ikone i trgao okvire. Zaharije stajao bez života i sa strahom čekao — čudo. Drvca padaše u ždrijelo samovara, a veseo plamen gutao je ostatke Zaharijevih ikona. Voda je počela ubrzo da struji i za nekoliko časaka slasno srkahu oba Sibirca mirišljivi čaj, kuhan na ugarcima prije tako milih starčevih ikona.

Kad je zatim krojač nestao, došlo je kratko ljeto; vrijeme neumornoga rada. Teška zima tražila je mnogo ljudske tegobe i znoja. U poslu Zaharije nije mogao razmišljavati o tajnama života i smrti. Bujna zelen, tople sunčane zrake pomiješane cvrkutom doletjelih ptica, izazivahu u njemu bodro raspoloženje i volju za svestran rad. Ukućani Zahariji vjerovahu mu da su ikone u kući nepotrebne i pokoriše se njegovoj odluci. Nijesu više na ulazu u kući skidali šubare, niti

se krstili i klanjali pred čeonim kutom sobe. Zidovi su ostali goli. Susjedi taj slučaj tumačili na različne načine.

Međutim duge i mrtve noći bude u čovjeku unutarnji život i različne misli. Dok vani jauče sjevernjak na starim i novim snježnim izbrežinama, otuđeni od čitavoga svijeta ljudi — kao biblijski praoci — kraj vrućeg čaja nagađaju velike tajne svijeta. U nekom maglovitom sanjarenju, kao poluzvijeri u brlogu, prezime tešku zimu, dok ih ponovo vedri sunčani dani povrate svakidašnjem staranju o kruh. Lako je bilo Zahariju spaliti svete ikone, ali je bilo za nj preteško kasnije podnositi prazninu što je poslije rečenog događaja pukla u njegovoj svijesti. »Bog je duh i čovjek treba da bude duhovno biće«, ponavljao je Zaharije svaki put, kad ga napadala sumnja i potajno izgrizala neka potmula žalost. Osjećao se često osamljen i nesrećan.

Nepoznati krojač navalio je na bijednoga starca preveliki teret. Lice mu poblijedilo, brada podrhtavala, a u očima se uvriježila neka zabrinutost. Sate i sate uz slabu svjetiljku naprezale se starčeve oči. Mnoga mjesta iz staroslavenske biblije znao je već Zaharije bez pogreške ponavljati. Duša mu često drhtala kao list na topoli.

Taj dobri, ljubezni i ljepušni starac — poštovan i uvažen na svim mjestima; čovjek koji se blago, djetinjski upravo, smješkao i živio skromno bez grijeha i strasti — bio je u nutrinji duše nesrećan. Potajice brisao suze i u očaju čupao kosu. Plave, dobrodušne oči sijevale mu nekom čeznjom.

Natrag više nije mogao, kao što se ni pile nikad više ne vraća u jaje iz koga se izvalilo.

Slabo, izmoreno tijelo naivnoga ruskog seljaka htjelo je da obuhvati vječni Duh što vlada i upravlja nebesima. Mala, sitna krijesnica što tek za ivanjskih noći u sumraku žmurka i svjetluca htjede uzletjeti k suncu. Bolesne starčeve oči gledahu u sunčane zrake, pa mu se one zbog njihove jačine pričinjale da se prelijevaju u svim mogućim bojama. Bilo je trenutaka kad mu je vid i posvema potamnio i onda je starac očajno vikao, da Sunca ne ima, da obmana upravlja svijetom...

Jednoga dana, ne mogavši Zaharija više da u kući izdrži muke svoje savjesti, odluči da ode na put. Kuda, zašto i sam nije znao. Samo ga nešto tjeralo iz doma u kome je nestalo njegovom krivnjom i ikona, i njegove radosti i njegova mira.

— Upregnite konja!, gotovo je neočekivano zapovjedio Zaharije.

— Nemoj, djeduška, kretati na put!,... molila starica Jevdakeja. — Počeo je da sipi sniježak. Oblačno je. Ostani

i prenoći ovdje. Pozvaću ljude. Oni će večeras s tobom proboraviti i razgovarati. — Ne zna čovjek gdje ga očekuje napast...

Zaharije nije se obazirao na te opomene. Kratko i jasno rekao je svima da mora otići i da ga nitko ne smije zadržavati. U duši mu bio neki čudan osjećaj. Ravnodušnost i strah — slutnja i nebriga.

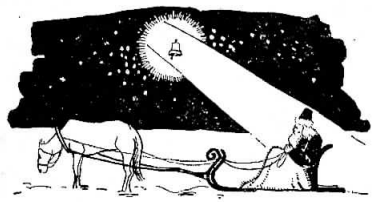

Konjić je sitno prebirao snijeg, a sumrak bio sve gušći. Put bijaše dalek, krivudast. Iz siva obzorja sipio snijeg kojim je poigravao oštri vjetar. Niske ruske saonice utonule u oblak sniježne prašine. U dvostrukom kožuhu drijemao Zaharije i osjećao kako ga polagano prevladava studen. Bodljikavi trnci kroz staračke kosti redali se i mrsili...

Odjednom se konjić zaustavio. Izgubio je pravu stazu i zagrezao u duboki snijeg. Zaharije se prenuo i pogledao: svuda gusti mrak, snijegom vitla jaki sjevernjak. Htjede starac da se makne, ali nema snage. Sve se na njemu sledilo. Počeo Zaharije da viče. Prisluškuje: nigdje nikoga... Tek mu se pričinjalo da u daljini negdje zveči crkveno zvono. Sjetio se starac pokojnoga svećenika. Došao mu pred oči i krojač Nikola Aleksandrović. Osjetio po tijelu čudnovato drhtanje. Neka neobična toplina stala da struji njegovim bićem. Sinulo nešto pred staračkim očima. Gleda on i ne vjeruje sam sebi. Pred njim ružičasti oblaci, a u zlatu počiva dobrostivo, prekrasno obličje svete Bogorodice. Zaharije u suzama podiže ruke — srećan i blažen — lebdi i nestaje...

Starca je Zaharije zauvijek nestalo. Nitko nije znao ni gdje je, ni što je s njim.

Samo se grabežljivi vuci u proljeće radovahu, kad ispod snijega proviriše staračke kosti. Smrtne ostatke njegove raznesoše po beskrajnoj stepi, a saone mu obrasla bujna sibirska zelen i sitni nemirišljivi cvijeci.

ČOVJEK BEZ ŠUBARE

— Uvijek je bio gologlav!... Visok, stasit, lijep bradonja gustih i bijelih uvojaka.

Pričala mi često baba Agafija, srećna što je ima tko slušati i što se kao tuđinac zanimam za njihove seoske događaje.

Seoce Korobejnikovo, što leži nedaleko bajkalskih zlatnih rudokopa, još se živo sjećalo »čovjeka bez šubare« i nije bilo radoznalo na pričanja starice Agafije, ali za mene to bijaše novost koja mi je dugo i dugo ležala na srcu. Sjeo sam bliže ka velikoj, za ležaj udešenoj peći, pa sam, ne mareći za vrijeme i dangubu, svagda do kraja saslušao bakičino pripovijedanje.

— Rekoh, da je bio ljepušan, dabome, nalik u svemu našim Sibircima. Odjeća, razgovor, prijateljstvo, hrana... sve mu bilo jednako s nama. I ne bi ga mogao ni raspoznati na prvi pogled, da nije bio vazda gologlav i da mu nije ćelavo tjeme i zimi i ljeti kao pun mjesec zirkalo kroz kuštravu kosu.

Otkud je došao, nitko nije doznao. Banuo je neke večeri u dvorište Gerasima Pavlovića, tamo na kraju sela. Njegovi psi bijahu ljuti kurjaci. Nitko živ nije se usudio k njima. Ni divlje zvijeri zbog njih nijesu Gerasimu Pavloviću nanosile štetu, iako je bio baš na okrajku šume.

Sjedio Gerasim Pavlović uveče kraj stola i slučajno pogledao kroz prozor. Ne vjeruje rođenim očima: ili je san, ili java. Korača prema kući neznanac s torbicom na leđima. Iako je bilo vani hladno, hodao je bez uobičajene ruske šubare. Polako, lagodno. Začudio se Gerasim Pavlović došljaku, a odmah ga obuzela jeza, da će neviđenog starca sa sviju strana opkoliti bijesna paščad i ne će biti nitko u stanju da otkloni pogibelj. Dok se Pavlović tako brecnuo, upravo mu trnci prođoše tijelom, kad je opazio da

psi redom poigravaju samo oko gologlavoga čovjeka, da ih on rukom gladi i nešto im šapuće. Bio je uvjeren da je to neka prikaza i kad se otškrinuše vrata, otvorio je usta, ali nije mogao izustiti ni riječi.

— Zdravstvujte, braćo i sestre!... Milosti prosim: primite dalekoga putnika i iskreno primite njegove staračke kosti pod sveti vaš roditeljski krov...

— Izvoli, izvoli samo... Učini nam ljubav i sjedni za naš skromni stô... Primamo te rado i dijeliće svaki od nas za tvoju ljubav posljednju koricu hljeba!, prozborio Gerasim Pavlović gostu i pustio ga u čeoni ugao, da ispod maloga kućnog ikonostasa zauzme mjesto i da ga tamo bez bojazni mogu pobliže razgledati i upoznati.

— Ja sam, braćo moja, »čovjek bez šubare«. To mi je ime, odnosno, tako sam se sâm prozvao, kad sam krenuo u Sibir iz velikoga i bučnog grada, ostavio bogati svoj dvor i pošao u svijet da vidim, kako se pod seljačkim krovom živi i kakovi su jadi tamo, gdje nema ni slave ni blaga... Kad sam stupio bez putnice preko Urala, zaustavio me pogranični stražar i smjesta odveo pred svoga zapovjednika.

— Šubaru dolje, neotesanče! povikao mlad, fino odjeven časnik.

— — Šubara je moja, a nije tvoja. Ako ti je potrebna, uzmi je. Ja ću i bez nje produžiti svoj put.

— Odakle si, čiji si, kuda ćeš i što hoćeš?

— — Ja sam žitelj zemaljske kugle!

Nijesam još pravo ni dovršio, a već me udariše po glavi. Šubara mi pala na zemlju. Odveli me u tamnicu, a budući da nijesam ni tamo postao ništa drugo već »čovjek bez šubare« i »žitelj zemaljske kugle«, baciše me pod jakom stražom u okovima daleko u Sibir da tamo lutam od mila do nedraga, kud me srce vodi i noge nose... Tako eto dođoh i pod vaš krov nakon dugoga i predugoga putovanja...

U stranca bijahu velike, mudre oči. Pogledom je odmah svakoga začarao i nije potrajalo nekoliko dana, u Korobejnikovu svako čeljade od mlada do stara znalo je za »čovjeka bez šubare«. Obilazio je sve kuće noseći na leđima malu, olinjalu vrećicu. Tu je bilo nekoliko knjiga, bočica s crnilom, par svezaka bijele hartije, guščih pera, prerezanih i cijelih, napokon svežanj suhoga ljekovitog bilja i korijenja, sve tako skromno i mršavo da mu nitko nije zavidio na toliko jadnoj imovini.

Par dana obilazio neznanac naše selo bez posla, a onda sazvao ljude i stao ih moliti da mu dopuste da uči djecu pisanju i čitanju.

— Ne mogu vam, braćo, inače ničim naplatiti vaše dobročinstvo. Ne kažem, da je u pismenosti sva sreća na zemlji. Ali možda će ona trebati vašoj djeci, pa bolje je da ih učim sada u mladosti, već da zbog toga pate u starosti.

Otvorismo prvu školu u Korobejnikovu. Svakoga jutra ustajao »čovjek bez šubare« rano, navraćao se usput u kuće svojih učenika i onda s njima veselo išao prema nekoj seoskoj kolibici, koja bijaše određena za školske prostorije.

I ja sam bila, s ponosom vikala baba Agafija, đače »čovjeka bez šubare«. Živo se sjećam, kako smo starca neobično ljubili i kako nam je znao pričati tako lijepo, da smo zaboravljali na kuću, na jelo i na sve naše mladenačke igre.

Sjećam se, nekog dana, kad je vani padao gusti snijeg i bilo polumračno u izbi, ispričao nam je priču, koja mi je kao istiniti događaj ostala na duši. Čuj samo, kako je lijepa i plemenita!

— — — Nikodej, silan car, slavan, moćan, mudar i jak.. nije znao za bijedu i nevolju na svijetu. Nije ga opekla suza pravednika, niti je ikada malaksao pred silnim molbama prezrenih jadnika.

I dozlogrdi Božanskom Ocu oholost Nikodeja te posla anđela u carske dvorove da ukroti silnika i da mu smekša ponosno srce.

Odredio Nikodej svojoj viteškoj pratnji da ga slijedi nekoga lijepog jutra u šumu i da tamo svaki okuša svoje lovačke i streljačke sposobnosti. Lijep, punan jelen kao munja iskočio pred cara iz grma i opet se izgubio u gustoj šikari uzdignuvši okićenu glavu i odmičući sve dalje i dalje. Pokušao Nikodej na konju jurnuti u šikaru, ali bez uspjeha. Mladice se sa svih strana svijale i šibale carsko lice. Konja

oplelo trnje. Pobojao se car da će jelen pobjeći i pošto već davno nije imao slične lovine, skoči s konja i sâm pobrza kroz grmlje da mu zvijer ne umakne. Gusto šikarje ne dâ caru da dostigne jelena iako mu je stalno na vidiku. Bio je to krasan godišnjak koji se još nije osobito plašio lovaca.

Dobrzao Nikodej do obale neke rijeke na kojoj se zelenio otočić. Vidje car, kako je zvjerka preplivala na otok i legla pod vrbik. Uzdrhtalo u lovcu srce i car bez promišljanja baci sa sebe sve haljine i gô zapliva po rijeci da na otočiću ili u vodi golim rukama šćepa mladoga jelena, neka mu kasnije šeta perivojem i zabavlja njegovu dječicu.

Doplivao na otočić Nikodej i veoma se začudio kad jelenu ne bi ni traga. Još se više razočarao kad, vrativši se na obalu, ne nađe svoje carske odjeće. Pretražio sva mjesta. Nigdje ni vitezova, ni slugu, ni konja... Zaludu je dozivao. Tišina i mir raznosili jeku njegovih glasova na sve strane bez odgovora, bez pomoći.

I prviput u životu uzdahnuo mladi car Nikodej. Gô, bez krune, bez mača, bez posluge... Noć odisala prvim svježim lahorima i zalaz sunca mrsio prve niti sumračja.

Sav srećan, Nikodej u nevolji začuje pastirsku frulu. Mladić za krdom ovaca zadovoljno kročio i izvodio neke stare i nove pjesmice. Za pastirom slijedio kuštravi pas, koji je lajanjem upozorio mladića na gola čovjeka.

— Mladi prijatelju, jesi li vidio carske lovce u ovom kraju; gdje se oni nalaze i kako bi tamo mogao najprije stići?

— Vidio sam vitešku pratnju i cara joj Nikodeja na čelu. Već su davno prošli.

— Kako si mogao cara opaziti, kad sam ja Nikodej, vladar ove zemlje.

Pastir se od srca nasmije, promjeri Nikodeja od glave do pete i potjera stado ovaca, da se sklone ispred luđaka ili varalice...

Ostade Nikodej sâm. Bez odjeće i vlasti. Uvjeren da je ovo neka slučajna zabuna, pođe gô prema prijestolnici u nadi da će ga straža prepoznati i da će umoran slatko otpočinuti u svojoj mekoj carskoj odaji.

Ali se Nikodej ljuto prevario. Stražari ga na ulazu okovaše i predvedoše pred gradskog zapovjednika.

— Ova skitnica vrijeđa carsko veličanstvo! Neće biti luđak, već prepredena varalica koja hoće iskoristiti svoju slučajnu sličnost s prejasnom carskom krunom... Ovakovi su ljudi spremni da izazovu u narodu bunu, da s pomoću izdajica ubiju po milosti Božjoj izabranog vladara i da sami

pomoću lupeža ugrabe carsko žezlo... Najbolje će biti da se taj »lažni car« baci u tamnicu i tamo potajice smakne, da mu ne bude više ni traga ni glasa...

U nesreći svakoj ima i trunak sreće. Zapovjednik bio dobra srca, požalio suludoga čovjeka, dao mu staru vojničku kabanicu i zaprijetio mu da ikada više zalazi u grad, niti ga stražari smiju preko prijestolničkih vrata propuštati.

Sada tek uvidje car Nikodej svoju nevolju i za gradskim zidinama poče gorko naricati. Nikad nije ni u snu pomišljao da prije smrti može izgubiti zlatnu krunu i nije mogao pojmiti, kako se netko spretno dočepao carskoga mu prijestolja.

Njegov plač i naricanje čuo je stari, bolešću izmučeni prosjak. Sav u krpama, nečistoći i jadu, a ipak je imao toplo, samilosno srce.

— Ako su te, sinko, svi ostavili, priđe k meni, budi uza me kao vjerni vodić, pa ćemo bratski dijeliti i posljednju isprošenu koricu kruha.

Nikodej nije više nikome govorio o svojoj carskoj prošlosti. Skromno i poslušno predvodio je napola slijepoga starca-prosjaka i stajao pred tuđim pragovima čekajući ma kakvu milostinju. Po kiši i snijegu, ljeti i zimi, potucali se od mila do nedraga. Rijetko gdje susretahu tuđu samilost; mnogo prezira, psovke i prijetnja — a malo, malo ljubavi nailazio je Nikodej na stazama svoga lutanja.

I kad je već bio zaboravio carske dvore i posve se voljko snašao u svome udesu, pročulo se po cijelom kraju, kako se u prijestolnici sprema veliko, neviđeno slavlje. Najstarija careva kćerka vjenčaće se za slavnoga carevića, sina vladara silne i bogate države, pa će se proslaviti ta velebna svadba kojoj neće nigdje u svijetu biti premca. Pročulo se na sve strane da će tom prilikom carska milost obdariti sve nevoljnike u zemlji i da toga dana ne smije biti tuge na ničijem licu.

Zaželio prosjak da ga Nikodej odvede pred carske dvore, da i starac prije smrti okusi blagodat prijestolničke milosti. Zadrhtalo srce u Nikodeja i suze mu navriješe u oči, jer se sjetio svoje kćerke Jefrasinije, koju je žarko ljubio i na rukama njihao, a koju sada lažni otac daje za bogastvo neznanoga carevića.

Došli oni u grad, a tamo slava, cvijeće, barjaci, pjesma i veselje bez kraja i konca. No čim je Nikodej došao pred carski dvor, skoči preda nj oružani vojnik i bez riječi povede ga sa sobom. Zaplakao stari prosjak, prestrašio se jadni Nikodej.

Vojnik je predveo Nikodeja upravo pred carsko prijestolje. U zlatu i sjaju sjedi moćni car i zapovjedi da ga svi ostave s prosjakom nasamo. Zadrhtao Nikodej i pomolio se Bogu, jer je predosjećao konac svoga patničkog života.

— Ja sam Anđeo Božji!.. Trpio si dosta i nadam se, da ćeš otsada živjeti drugojačije... Evo ti carsko prijestolje, proslavi danas svadbu svoje ljubljene kćeri, a ja ću otići mjesto tebe starcu-prosjaku da ga vodim dalje po svijetu..

Zaplakao car Nikodej, poklonuo se Anđelu Božjem koji je već odjenuo prosjačke haljine i od toga dana u njegovu carstvu nije više bilo ni pravedničkih suza, ni bespomoćne nevolje —

Eto, ovo je samo jedna pripovijest od onih mnogih, kraćih i dužih, što ih je »čovjek bez šubare« i nama, djeci i sakupljenim seljanima pričao one zime kad je naišao u naš zaselak.

Njegovo pričanje bijaše tako snažno, da su ljudi ustezali dah a žene potajice brisale suze. No nije on bio samo dobar učitelj, već je pokazao milosti i mnogo znanja za sve potrebe našega sela. Liječio je bolesne, pisao odreda pisma vojnicima, mirio i složio zavađene, a pomagao svugdje slabima. Kad je došla nedjelja, redovno je išao u crkvu i svojim pjesmom veličao svete molitve i skladno uz svećenika pjevao bogobojazne obrede.

Ao, to je bio učitelj, veliki učitelj!

Kad je nadošlo proljeće sabrao »čovjek bez šubare« ljude i počeo im razlagati:

— Braćo, vidio sam, kako ste zimus po najvećoj studeni daleko na saonicama vozili svoje žito, da ga u tuđem mlinu sameljete. Daleko vam je ta varošica, a, svakako, morali ste za meljivo u zrnu ili novcu nešto i platiti. Sjećam se, kako je susjed Fjedot ostao bez noge, kako se smrzli na studeni i njegovu sinu prsti. — Vidio sam kako ste sa strahom polazili na put, jer nijeste znali hoće li vas vijavica s vozovima upropastiti i zaviti prije reda u ledeni grob.

— A nije potreba da idete s meljivom u tuđa mjesta. Ljeti imate nekoliko potoka u vašoj okolini. Saberimo ih u jednu rječicu, načinimo od brvana — kojih također imate dosta — visoku branu, pa ćete imati lijep slap, koji će moći okretati ne jednu već više vodenica.

Rečeno i učinjeno. Svi seljaci kao jedna ruka baciše se na posao i za nekoliko nedjelja osvanuše u selu dvije vodenice koje još i danas ljeti šumore, a ispod njih žubore bijeli slapovi. Više nam ljudi ne moraju u varošicu i nemamo bojazni da će tko ostati bez brašna.

Kolikagod bijaše u selu radost nad podignutim vodenicama, toliko se malo zatim sneveseliše svi, kad nekog jutra nestade »čovjeka bez šubare«. Kako je nečujno, skromno došao, tako nas je ujedared i ostavio. Nit smo mu se zahvalili na dobročinstvima, nit smo mu spremili kakvu poputbinu. Ništa nije tražio, niti je što htio primiti. Koliko smo se raspitivali za nj, badava sve: ni traga, ni glasa o tome neobičnom božjem ugodniku koji je samo jedne zime ostao među nama. Neki seljani vozili se stotine kilometara daleko u namjeri da opet »čovjeka bez šubare« pozovu u selo Korobejnikovo, ali uzalud. Nikad ga nitko nije više vidio, niti smo što o njemu čuli. Neki govore da je zalutao u prašumu i tamo stradao od gladi i divlje zvjeradi. Neki, naprotiv, tvrde da to i nije bio običan čovjek, već pravednik božji...

A kad se nekog proljeća sjetili ljudi »čovjeka bez šubare«, reče jedan od bivših mu učenika da bi trebalo neobičnom neznancu postaviti u selu spomenik. Dogovarali se, dogovarali i napokon, pokraj dviju vodenica podigli malu, daščanu crkvicu.

I nitko ne prođe mimo tog mjesta, a da ne otkrije pobožno glavu i duboko se ne pokloni.

* * *

Tako mi je pričala baba Agafija nekoliko puta, dok se oštra sibirska zima otegla u nedogled.

Čim je samo ponešto popustila studen, pošao sam na kraj sela da potražim vodenice i pronađem crkvicu »čovjeka bez šubare«. Bilo je to mjeseca ožujka, kad se kod nas u domovini razbudilo proljeće, a tamo je još vladala umjerena zima koja zemlju pokriva do dva metra debelim snijegom i ledom.

Stajao sam s posebnim osjećajem pred daskama obitom kućicom i gledao nepomično u visoki drveni krst što je virio okićen injem u plava nebesa. Ni prozora, ni vrata, ni ukrasa, ni posvete. Jednostavna izbica s visoko opruženim križem pričinila mi se kao uzdignute, sklopljene ruke skromnog Korobejnikova.

Dok sam tako stajao, opazio me još i drugi neki seoski pripovjedač — djed Nikifor, bivši ratnik, dakle, jedan od »prosvjećenih« u selu — koji je »čovjeka bez šubare« prikazao nešto drugačije i obavio ga još većom tajanstvenosti.

— Čuli smo pouzdano da je veliki naš ruski car Aleksandar I, poslije svjetskoga rata kad je hametice porazio Napoleona i njegove francuske legije, kradom je ostavio prijestolje te otišao u narod da tamo kao običan smrtnik umre u siromaštvu i bijedi...

— Svi vjerujemo da je »čovjek bez šubare« nosio nekoć carsku krunu i stoga nam je ovaj spomenik osobito mio i svet.

Pa zašto ste — upitao sam — uzdigli baš crkvicu — možda to ipak nije ugodnik božji?!

Djeda Nikifora nije uvrijedio moj prigovor i ražalila moja opaska. On je otkrio glavu, učinio znamen krsta i rekao:

— Ako je grešnik, neka mu bude za spas duše — ako je svetac — da mu je na slavu!...

PRIČANJE MLADOG KINEZA

Dotumarao nekoga ljeta u naše sibirsko selo i neki mladi Kinez. Ovisok, mršav, uzanog stasa. Po zanimanju poljodjelac. Odmah je našao radničko mjesto. Nije bio u poslu okretan i brz, ali je radio savjesno, neumorno i poslušno. Spočetka smo ga svi promatrali nekim čuđenjem, strahom, a donekle i prezirom, dok se nijesmo potpuno na nj privikli. Kasnije smo ga upoznali kao dobrodušnog, iskrenog druga, s toplom, osjetljivom dušom i plemenitih ljudskih namjera. Bio je siromah, bijednih roditelja iz nekoga dalekog kineskog predjela a pošao je u svijet za zaradom kako bi mogao da pomogne ocu izdržavati brojnu porodicu i staru, trošnu kolibicu kraj uzorno obrađenog vrta, s ostalom odraslijom braćom, obnoviti i proširiti.

Žarko je ljubio svoju domaju i duša mu često gorjela čežnjom za skorim povratkom na staro obiteljsko ognjište. Stoga smo se obojica nekako zasebno sprijateljili i, kad je Kinez otišao, osjećao sam bez njega osamu i prazninu, iako smo se razmjerno kratko vrijeme poznavali.

Neću nikad zaboraviti, kako smo ljeti ležali zajednički pod šatorom, dok je na pokošenu njivu lijevala duga, dosadna kiša. Umorni od posla ovo smo nevrijeme dočekali s nekom zluradosti i na mekom, mirišljivom ležaju čutjeli smo ugodno, praznično raspoloženje. Kinez je kosim, živim crnim očima zadovoljno žmurkao, a na žutom, tubastom obrazu titrao mu neki čudan, zagonetan osmijak.

Da nam vuci noću ne pokolju ždrebad, uz nas su bili takodjer i veliki- kuštravi psi. Nepoznato lice nije smjelo ni za živu glavu prići šatoru. Kažu, doduše, da se konji sami odlično brane od vučjih napadaja. Saberu se u kolo, zatvore u nj svoje mladunce, a prema neprijatelju poredaju stražnja kopita. I da nema grmečaka, gdje se ludo ždrijebe odbija od kobile, ne bi vuci ni znali za sladost mlade konjetine.

Ljetna je kiša natjerala i naše pse pod šator. Razumije se, mnogima nije bilo pravo kad su psi lijegali po njihovu ležaju i bez žalosti ih ganjali napolje.

Slabim ruskim jezikom, služeći se mnogo raznovrsnim pokretima lica i ruku, počeo nam Kinez nenadano tom prilikom da priča neku svoju staru, djedovsku priču koju su svi nazočni radnici radoznalo saslušali, i ona je, vjerojatno, mnogima u duši ostavila i dublji trag.

... U pradavno doba živjeli starci: baka i djed. Imali su malo polje, malu kućicu — male želje i male potrebe. Živjeli su tiho i skromno, a jedino ih na srcu boljelo, što nijesu imali djece. U toj trajnoj staračkoj žalosti, suđeno im bilo da imadu jedno vjerno, pametno i dobro pašče, zvano Taro. Starci su pašče iskreno voljeli i pazili ga, a Taro im je bio za sva dobročinstva duboko zahvalan i starao se vazda oko toga, da im ljubav plaća ljubavlju. Danju je pratio starca koji je sabirao po šumi suvarke, a noću kao vjerni drug čuvao je budnim okom starčevu kolibu. Uzajamnost i predanost među starcima i psom bila je sve veća i veća. Dijelio se posljednji komadić kruha. Obostrana radost, obostrano zadovoljstvo.

U susjetstvu njihovu živjeli isto tako starac i starica, samo oboje nijesu bili dobra i čestita srca. Naročito je starac mrzio Tara i gdjegod je mogao, ganjao ga batinama i psovkama.

Tako se Taro nalazio, pametan, stari kineski pas, između dvije krajnosti. S jedne ga strane tetošili kao cvijetak, a s druge mu nanosili udarce, od kojih je često i hramao.

Nekoga dana poče Taro u starčevoj bašti istrajno lajati. Nema običaj staro pašče da uznemiruje gospodare uzalud lavežom!, pomislio starac i pošao prema cvatućoj lipi ispod koje se Taro bio nagnuo i prednjim šapama na mahove kopkao svejednako na istom mjestu jamu. Pogledao starac na lipu, udahnuo miris njezinih cvjetova i začudio se ovom neobičnom slučaju. I starica dotrčala da vidi zašto se Taro uzlajao, a njezin djed kao kip ukočio se pod lipom.

— Av — av — av!, ponavljao Taro, čas bacao pogled na gospodare, a časom nogama odbacivao zemlju.

I susjed koji je neobično mrzio Tara istrčao je, čuvši lavež, u svoj vrt. Mislio je da su se ušumali tati ili da gavranovi kljuju rumene i slatke njegove trešnje. Kad je nadvirio preko plota i opazio susjede s Tarom, podrugljivo se nasmijao i doviknuo:

— Djede, što si spustio ruke?! Brže donesi lopatu i na tome mjestu samo kopaj i kopaj... Nećeš se pokajati!... Nagrada je tvoja....

Još se jače nasmijao susjed, kad je starac doista s nekom pobožnom lakovjernosti počeo oprezno otkapati zemlju, gledajući svoga Tara. Taro je zadovoljno mahao repom.

Ne potraja dugo, kad li starica odjedared udarila rukama i povikala:

— Djede, pazi! Što se ono svijetli?...

Djed se prenerazio: ispred njega je ujedared ležalo blago — zlato i srebro. U jedan mah postade bogataš i suđeno mu, evo, da još većma zavoli Tara i da ga kao blagoslov svetaca do same smrti pazi i štuje.

Ali ne potrajalo dugo, eto ti k njemu susjeda — poznatoga Tarova neprijatelja.

— Djede, budi ljubezan, posudi mi Tara samo za dandva, da mi očuva bašču od nezvanih gostiju.

Uplašeno pogleda starac susjeda, a susjed iskrivio lice smiješkom, dobrostivo se klanja i kao da se preko noći preobrazio u posve novoga, dobroćutnog čovjeka.

— Čuvaću ga kao zjenicu u oku, obilno hraniti i nijedna mu dlaka neće nestati...

Molio susjed, a starac, iako nerado, ipak dade Tara, osjećajući strah i bojazan da se psu što rđava ne dogodi.

Čim je susjed uveo u svoje dvorište Tara, pozvao je ženu i rekao:

— Taro je tu! Ako ne milom, silom ćemo ga natjerati, da i nama pronađe zakopano blago.

Svezali Taru uzicu oko vrata, pa s njim brže-bolje u bašču.

— No, Taro, mudro i korisno pseto, smiluj se i nama siromasima kao i tvojim starcima! Nađi nam darak! Ta mi smo od njih mlađi, nama više i treba... I naša je lipa u vrtu, i pod njom mora biti blago...

Gladili psa, milovali ovako, onako — a Taro kao ukopan žalosno gleda u daljinu i misli na svoje dobrodušne i plemenite gospodare.

— Tako, dakle, drugima sve, a nama ništa! Htjeli smo pošteno, ljudski s tobom postupati, a vidimo da za psa trebaju i pasje batine.

Dohvatio susjed kolac, ščepao Tara za vrat i stao ga toliko mlatiti da je psu navrela pjena i u mukama počeo urlikati i lajati.

— Ha, predomislio si se valjda! Gdje je sakriveno blago?! Naučio sam te pameti. Sila je sila!

Taro se žalosno dovukao do susjedove lipe, spustio glavu i šapom zagrebao zemlju. Susjed presretan dade ženi uzicu na kojoj je bio vezan Taro, a sâm stade brzo kopati jamu. Kopao je, kopao... sav se oznojio, izmučio... kopao duboko i široko... a blagu ni traga. Najposlije ipak nađe nekakove krpe, poveseli se da je u njima zlato, a kad tamo, neka strvina. Neugodan vonj proširio se po cijeloj bašči.

Izobličio se susjed i smrklo mu se u pameti od ljutitosti. Iskočile mu oči, podigao pesnice, u bjesnilu zamahnuo lopatom i Tara upravo po lubanji. Odmah se pas bez glasa protegao mrtav ispod susjedove lipe, a ubica je u srdžbi, teško dišući, ponavljao:

— Meni trulež, a njima zlato?!... Prebrzo si otegnuo, više sam se morao osvetiti... Ti, nevoljno, grešno pseto!...

Sjutradan, sasma učtivo i pažljivo, svratio susjed u starčevu kolibu. Čim ga starci ugledali, gotovo u jedan glas oboje zapita:

— A Taro?! Gdje je naš Taro?... Ta mi ga tako željno čekamo.

— Taro? Pa ja sam ga, nevaljanca, ubio.

— Što-o? Ubio?!, zaprepastio se starac. — Zašto si, duše ti, učinio taj zločin?

— Imao sam potpuno pravo! Poslao sam ga u bašču da čuva gredice, a on se potajice uvukao u kuću i dok nas nije bilo pojeo svu večeru... Ražestio sam se i tako ga nezgodno udario, da je odmah preselio u drugi svijet...

Zaplakao djed, počela naricati starica.

— Uh, uh!... Taro, Taro naš! Mjesto da smo te kao leptira na cvijeću njegovali, kao radost na srcu čuvali i na rukama nosili — ti si nas u starosti ostavio. Zašto mu nijesi, susjede, oprostio?... Bio bih ti veoma zahvalan i ne bi me tako strašno rastužio... No kada se sve već moralo tako dogoditi, budi milostiv, izruči nam njegov trup, da se nad mrtvim od srca naplačemo i da znamo za mjesto gdje će u zemlji počivati.

— Žao mi je, himbeno reče susjed, ali ne mogu učiniti po vašoj želji, jer sam odmah pod lipom u bašči Tara zakopao.

— Taro zakopan?!, uzdahnula starica. Kad ga ne možemo iskopati, a ti nam daj na uspomenu onu lipu.

Nije mogao odoljeti susjed starčevim molbama i dopusti da posijeku lipu u njegovu vrtu. Iz njenoga debla ožalošćeni starac i starica izdubli malo koritance.

— Neka nas barem ono vazda sjeća našega Tara, kad budemo u koritancu mijesili kolače što ih je on za života tako rado jeo!, govorio je starac, a starica bila srećna da su barem došli do potrebne posude koju je često željela.

Neobično se začudila starica kad je sjutradan pošla u izbu po koritance. U njemu fino brašno, kakvo starci za života Tarova zbog siromaštva nijesu mogli kupiti. Koliko-god je baka ispražnjavala koritance, uvijek je u njemu bilo brašno. Ponestalo već u njih i vreća; sve su bile pune. Osim zlata i srebra osebice dade im, evo, njihov vjerni Taro i mnogo brašna.

Dočuo za ovo čudo i njihov susjed koji je ubio Tara, pa opet iskrivio u slatke osmjehe lice i s mnogim laskama počeo nagovarati starce da mu posude koritance, koje će odmah, čim mu žena zamijesi kruh, neoštećeno povratiti.

Teškim srcem dade starac susjedu ljubljeno korito iako je u duši posumnjao u susjedovu iskrenost. Nije vjerovao da je zametnuo negdje svoje koritance, a ipak ne bi bilo pošteno ni pravedno, da susjed susjedu u nevolji ne pomogne. Starac je činio po savjesti, a susjed za svoje grijehe neće ostati bez kazni.

Dotrčao susjed kući, zatvorio vrata i povikao ženi:

— Ovamo sve naše vreće, koritą i suđe, da za nekoliko godina saberemo brašna! Dosta smo se hranili crnim hljebom. Dođe napokon vrijeme da i mi pečemo svakidan kolače.

Poveselila se žena, pohvalila muža i gramzljivo pogledala u starčevo koritance. Gleda i ne vjeruje očima: mjesto brašna, stara, pljesniva pljeva. Kolikogod se oni mučili i praznili koritance, uvijek u njemu i opet pljeva, pa samo pljeva.

Opet se susjed žestoko naljutio. Spopade ga groznica u bijesu i on svom snagom lupi koritancem o zemlju. Razbilo se koritance u sitne komadiće. I žena njegova tresla se od jada pa brže bolje pokupila komadiće razbijena koritanca i pobacala ih u peć, neka im nestane traga.

Nije se starac mogao umiriti bez svoga koritanca. Jedina Tarova uspomena ležala mu na srcu, a predosjećao je da će susjed opet učiniti kakovo zlodjelo. U toj uznemirenosti pođe do susjedove kolibe. Baš u času, kad je koritance na ognju izgorjelo, otvori vrata susjedova i upita:

— Jeste li gotovi, braćo. Žena hoće također da ispeče krušac. Gdje mi je koritance?

— Koritance?!, zinuo susjed zlobno. — Zbog tvoga nesretnog korita umalo ostadoh bez glave. Lijepo sam ga pohranio na policu, a ono se svalilo upravo pred prag. Kako sam nosio suvarke iz šume, nijesam ga mogao ni vidjeti. Dabome, imao sam o pojasu oštru sjekiru.

Spotačem se o koritance na pragu, ljuto se udarim o bok i umalo mi oštrica sjekire prorezala slabine... Što bi moja žena sama u toj kolibi, da sam ludo ostao bez života!..

— Zar sam se mogao suzdržati ljutitosti? Nikako. Bacio sam koritance na dvorište, a ono se, pomisli kako je bilo slabo, razdrobi u desetak treščica. Žena je njime odmah, ne znajući čije su, započela u peći vatru.

Zaplakao starac u žalosti i jedva jedvice isprosio da su mu susjedi dali pepeo iz peći u kojoj je izgorjelo njegovo koritance — ljubljeno sjećanje na Tara.

Uzeli starci košaru, obmotali ju čistim platnom, sabrali sav pepeo i pošli svojom baščom kući žalosni i nesrećni sa svoje sudbine. Dok su tuda prolazili, dune ujedared povjetarac, pothvati nešto pepela i povitla ga uzduhom. U bli-

zini stajale stare trešnje. Odavno nijesu nosile plod, a starci iz pune sućuti nijesu htjeli da ih sasijeku i spale. Staro drvo, stari čovjek!, govorili oni svakog proljeća kad su dolazili i čistili voćnjak.

Čim je pepeo sjeo na krošnje starih trešanja, na njima se mahom pokazao zreo plod. Opazili to starci i kliktali od veselja. Nije njima u starosti bilo do trešanja, koliko ih veselilo, što ih nije posvema napustio dobri i ljubljeni Taro. Trećiput više neće nasjesti susjedovoj lukavosti. Ako im tko i dođe po pepeo, neće ga svega nikome dati. Čuvaće ga do smrti, posipavati njime svoje trešnje, da se u slavu Tara ptice plodom njihovim hrane, a siromašna čeljad u svako doba časti.

Potajno se raznosili glasovi o starčevim trešnjama. Divili se ljudi njegovoj mudrosti i smatrali ga najboljim vrtlarom u cijelome kraju.

Dočuo za starca i kitajski poglavica Kej-Čej-Šu. Njegova kćerka, jedinica, neobično je voljela trešnje i on je za njezinu ljubav njegovao u velikim voćnjacima same trešnje. Kad su trešnje bile u cvatu i rudili prvi plodovi, jedinica mu bila vesela i skakutala kao ptičica, a kad su trešnje ostale puste, u njenim očima javljala se tuga i njezin djevojački zvečni smijeh nije veselio zamišljenoga Kej-Čej-Šua.

Poglavica pozove starca i zamoli ga da mu trešnje učini rodnima. Starac bez oklijevanja ode kući, ponese nešto Tarovog pepela i na vjetru opepeli velike poglavičine vrtove. Razveselio se Kej-Čej-Šu i njegova jedinica, jer za čas na drvetima zarudiše trešnje. Nagradili i pohvalili starca, a on se odmah vratio svojoj starici.

Malo iza toga poglavica ponovo zaželi rumenih trešanja. Pošalje dakle glasnika starčevoj kolibici i pozove ga u goste. No prije negoli je stigao glasnik do starca, prisretne ga starčev susjed pa mu se prikaže kao vanredan vrtlar i obeća mu da će uskoro do slavnoga Kej-Čej-Šua.

— Budi ljubezan, dobri susjede, udijeli mi nešto od svog čudotvornoga pepela za moje trešnje. Nekako mi prestale da rode, a žena u bolesti zaželjela voća.

Požalio starac susjeda i odmah mu dao pepela. »Neka se i on domogne zrelih plodova u svom vrtu; neka mu žena, sirotica, ozdravi i zadovoljno poživi još dugi niz godina!«, pomislio pritom starac.

Čim je susjed od starca dobio zamoljeni pepeo, odmah uputi poglavici.

Kej-Čej-Šu malo je sumnjivo pogledao došljaka, jer se sjećao da je pređašnji starac vrtlar bio obličjem drugojačiji,

ali opet dopusti i njemu da uđe u bašču i pokaže svoje znanje i snagu.

Iako je susjed nekoliko puta promatrao iz prikrajka, kako starac pepeli voće; iako je sipao po vrtu isti čudotvorni pepeo, opet sve uzalud. Kud bi pepeo pao tu bi kržlja-

vi plod padao na zemlju, a zeleno lišće žutjelo i venulo. Mučio se uzalud starčev susjed, pa kad je Kej-Čej-Šu došao u voćnjak da vidi kako je neobični vrtlar napredovao u svome poslu, veoma se iznenadio i razgnjevio, što su mu

voćke još gore, a osobito zbog toga, što mu se trešnje posvema sasušile. Prozreo je laž samozvanca i bacio ga u tamnicu da ljudima ne nanosi štetu i ne uništi ostale kineske voćnjake.

Čim je varalica dopao tamnice, raziđoše se glasnici Kej-Čej-Šua na sve strane da pronađu pravoga vrtlara čudotvorca i da ga ponovo predvedu u poglavičin dvorac. Nađoše ga najposlije, pa kad je starac s čudotvornim pepelom stupio među zasušene voćke, odmah se na njima pojavila nova zelen; ubrzo su procvale trešnje, a proljetni ugodni miris ispunio svu okolinu bogatoga dvorca.

Nastade nenadano veselje u stanu Kej-Čej-Šua. Omiljena kćerka kao lepirić potrčala po cvatućim vrtovima, zujale pčelice, smijalo se sunce i vedro, proljetno obzorje.

Kej-Čej-Šu sav srećan priđe starcu i povede ga u dvor, gdje su bile ostale kineske poglavice.

— Ovo je H a n a s a k a (što znači r a s c v j e t a č), nemojte gledati na njegovu skromnost ni na jednostavnost, ni bijedom ispisanu glavu!, progovorio je svečano Kej-Čej-Šu i posadio starca na počasne svilene dušeke.

— Hanasaka neka bude nova poglavica i gospodar kineskih voćnjaka. Sagradiću za nj najljepši dvorac i njegovo ime neće zaboraviti nitko među Kinezima.

Hanasaka prvi je put u životu osjetio što znači raskoš i bogastvo kineskih velikaša. Četrdeset i osam jela, raznovrsnih i skupocjenih, nosili su po redu sluge sabranim gostima, a starac Hanasaka bijaše često u neprilici, kako da štapićima* ili prstima — uzima ponuđena jela . . .

Dugo je vladao Hanasaka nad kineskim voćnjacima. Mnogo je dobra učinio svom narodu. Da nije bilo njega ne bi nam trešnje dva puta cvale u godini i ne bi naši vrtovi, poznati po čitavu svijetu, bili tako lijepi i uzorni.

— Djed Hanasaka i njegov pas Tara spominju se često među mladim i starim Kinezima . . .

* * *

U šatoru je nastao tajac. Kinez je dovršio pričanje i bacio pogled u neku neodređenu daljinu. Kao da mu je na srcu ležala stara domovina s velikim vrtovima i cvatućim voćkama. U Sibiri nema voćaka, nema cvijeća ni mirisa, ni ptica pjevačica. Tamo gospodare mukotrpan rad i duga, neumoljiva zima.

---

* Kinezi nemaju kod stola žlicu, već dva mala štapića, slična onima što ih muzikanti imaju uz mali bubanj.

Sjetio se valjda mladi naš Kinez svoga zavičaja i nije toga dana ništa više govorio. Ležao je nauznak na svom ležaju i na mahove samo kroz nos pjevucao neku čudnu, čudnu pjesmu i još čudnije riječi...

Toga dana nije nitko tjerao pse iz šatora na kišu, a kod obroka nijesu im se bacale samo oglodane kosti, već i komadići mesa.

PJESMA CARA AČAIRA

Daleko, daleko gdje jutarnje sunce baca ponajprije svoje blistave zrake, a gdje cvjeta svakovrsno cvijeće — živio je Ašekbej, silni car.

Imao je jedinicu, lijepu i nježnu poput ljiljana. Ispod uglađene, kao ebanovina crne, valovite kose sijevala su dva duboka, pronicava oka. Pogledom svojim opčarala bi svakoga, a po sniježnom joj licu i stisnutim usnicama svatko je mogao naslutiti njenu carsku gordost. Krasota i dostojanstvo.

Carevna se zvala Tejša, a dvorac joj bio kraj plavoga jezera. Gusta smrekova šumica, pa još gušća, neumoljiva straža svijala se oko ljepotice Tejše. Čuvao je Ašekbej jedinicu svoju kao svetinju čitavoga carstva i u cijelom svijetu nije nalazio dostojna mladića koji bi se mogao i smio prozvati njegovim zetom.

Prolazili dani i prolazili u nepovrat. Dvorac je kraj jezera samotovao. Tejša je sitnim koracima obilazila cvjetnjake i uzaludo se ogledavala uz obalu smirene vode. Ona nije čeznula ni za kim, jer je bila kao ptiče u zlatnome kavezu rođeno, ali se ničemu i radovala nije. Sve je za nju bilo poznato i obično. Njezine usne nijesu znale ni za slatke osmjehe, ni za gorko jecanje.

Dok je tako Tejša provodila svoju mladost, sa svih strana dolazili prosci: bogati, lijepi, junačni carevići, slavni bojovnici, glasoviti vitezovi... Sve je Ašekbej s prezirom otklanjao i nitko njih nije mogao ni ugledati prekrasnu carevnu. Takav bijaše car! Toliko je ljubio kćer!

Pročulo se svuda za Ašekbeja, a još se većma slavila ljepota i čar njegove jedinice.

Za ljepotu Tejše doznao je i gorski car Ačair. Kula njegova stajala na hridini kao gnijezdo ponosita orla. Nitko nije imao smjelosti da dira Ačairovo carstvo, jer je bio junačina od oka i strah svim dušmanima.

Samo mlađani car u svojim slobodnim gorama nije bio potpuno srećan. Gnijezdo mu bijaše prazno. Nije još pronašao po srcu djevojku, lijepu i svježu kao njegovo gorsko carstvo; nije još imao drugarice života ni junačkih orliča.

Kad je prošao i kroz njegov kraj tajanstven glas o ljepotici Tejši, uzdrhtalo srce cara Ačaira. Odjenuo najsvečaniju odoru pa ovio svoj kalpak najkrupnijim draguljima i biserom. Sjeo na vatrena konja, uzeo oružje pa, ne mareći ni za koga, pohrlio do dalekoga cara Ašekbeja.

Odlučio Ačair milom ili silom predobiti ljubav nepoznate Tejše. Znao je da ga čeka velika opasnost, ali gorski car, koji je vičan na lov po vrletima oružjem u ruci, ne poznaje zapreka u vršenju svojih odluka.

Našao bogate dvore Ašekbeja, poklonio se nepoznatom, sijedom carskom drugu i jasno i kratko rekao:

— Imaš ljepoticu kćerku, hoćeš li je dati za junaka slavne carske porodice koja ne pozna što je robovanje i koje se nikad nećeš morati stidjeti?!

— Nijesam te dosada poznavao mlađani care Aćaire, ali sam davno nekoć drugovao s tvojim mnogo ljubljenim ocem. Radostan sam što ga je naslijedio tako junačan sin, ali ti ipak ne savjetujem da se takmiš o srce moje jedine carevne...!, govorio je ljubezno Ašekbej, jer je doista poštivao Ačairova pokojnoga oca.

— Svemoćni care Ašekbeje, hvala ti za savjet, ali se u svoju gorsku kulu bez tvoje jedinice ne kanim vraćati!, uzvratio bez promišljanja Ačair.

Domaćin se lecnuo. Nije se nadao da će carski prosac pokazati toliku odlučnost. Poče razmišljavati kako će se riješiti Ačaira i sjeti se, da je već mnogo takih junaka na laku ruku otpremio u smrt.

— Žalim te, mladiću!... Žalim tebe i tvoje bogato carstvo što će ostati bez glave! Čuo si za moju ljepoticu kćerku, a nitko ti nije rekao kakova je cijena Tejši.

— Govori, care, rado zalažem svoju glavu za tvoju jedinicu!, odlučno uzvrati Ačair.

— Tko odgoneta dvije zagonetke dobiće moju carevnu. Ako ih ne pogodi staje ga glave... Odustani, care Ačaire, žao mi je tvoje mladosti, neću kaljati uspomene tvoga slavnog oca.

— Care! Za Tejšu neće biti meni teško darovati glavu!... Za Tejšu neće biti tegobno išta učiniti!..., prozbori opet Ačair.

Ne preostade Ašekbeju drugo već da ponovi svoje zagonetke zbog kojih je zaglavilo dosta junaka.

— Reci mi, junače — što raste bez korijena, a što cvjeta bez cvjetova?!

Skupio je guste obrve car Ačair i bistre orlovske oči počeo okretati kao da u planini traži zvjerku. Malo se smirio a onda mu preleti preko usana smiješak.

— Pa to je tvoja carevna Tejša!... Ona raste u tvom dvorcu, iako je bez korijena, a cvjeta u mladosti i miriše od radosti... reče Ačair.

Ašekbej se trgnuo. Nitko mu dosad nije znao zagonetke odgonetnuti. Pobojao se mladoga cara i njegove pronicavosti. Zaboljelo ga srce od same pomisli da će svoju ljubljenu Tejšu morati dati njemu, u tuđininu, u planinu.

— Žao mi je, junače, nije tako. Zagonetka nije riješena. Mi doduše obojica na Tejšu jednako mislimo, ali nijesi zaslužio da budeš mojim zetom... Krvniče, kad zarudi zora, otsijeci glavu mladome caru! Neka bude na slavu i čast naše carevne... Nema na zemlji junaka koji će je osvojiti!

Okrenuo se Ačair. Oružje mu ostalo u drugoj dvorani. Sa sviju strana navalile sluge i silom ga baciše u tamnicu.

Nastade gorka, tužna noć. Planinski orao bacio je pogled u daljinu. Sjetio se svoje kule, svoga gorskog carstva i svoje bujne mladosti. Sve će u jedan čas proći kao san. Izgubio je život uludo, a ne zna: ni gdje je carevna, ni kakova joj ljepota. Steglo se junaku srce i sav žalostan naklonuo glavu na željezne rešetke uz vrata gdje su ga pazili stražari.

Strogu su primili zapovijed carske sluge da budnim okom prate svaki kret na smrt osuđenoga Ačaira. Da na straži prikrate dugo noćno vrijeme, jedan je sluga prebirao harfu a drugi su pjevucali junačke pjesme.

— Vojaci! Požalite mladoga gorskog cara koji će u zoru ostati bez glave. Dajte mu harfu da oplače svoj gorki udes. Slušaćete za vas nove pjesme — brže će vam zora naići!, kao da je odjedared netko nevidljiv prišaptavao vojnicima slatko i toplo. Ne odolješe glasu već dadoše Ačairu harfu. Počeo je rastuženi car prebirati po njoj žice i jeknula je tamnicom neopisiva pjesma...

Pokojna majka mnogo je ljubila carevića Ačaira. Govorila je da sinu ne može dati očevo bogatstvo i slavu, ali će ga naučiti prebirati harfu da njome osvoji ljubljenu ljepoticu, da na zvucima harfe nikne carstvo ljubavi i sreće...

Sluge su se skamenile od čuda. Pjesma ih presvojila, pa počeše jecati kao mala djeca. Nijesu mogli dopustiti da mladi car poslije tako divne pjesme ode prerano u grob.

Kad je osvanula zora, svukoše s Ačaira carske haljine, poprskaše ih janjećom krvi, iskopaše i zasuše jamu. Samoga Ačaira preobukoše u prostu odjeću i sakriše preko dana u šumu da uzmogne sretno umaći kad se opet smrači.

Na uspomenu darovali su stražari mladome caru harfu, jer ga je ona zapravo izbavila smrti.

Ali junački Ačair nije se mogao vratiti u carstvo, gdje je zadao čvrstu riječ da će se vratiti samo s carevnom Tejšom. Smišljao je što da učini i sjetio se opet svoje majke i majčinih riječi:

— Na zvucima harfe niknuće ti carstvo ljubavi!

Uputio gorski car u šumu do plavoga jezera, gdje je samovala carevna Tejša odjeven u proste olinjale haljine, posve nepoznat u tuđem kraju.

Kad je poslije podne, za najveće omare, carevna pošla u svoj, zlatom ispisani čamac da veslom krstari po jezeru kao bijela labudica — u pospanoj ljetnoj tišini čula je najednoć iz daljine neobične zvukove. Zaustavila se uz obalu pa poskočila prema straži, kao laka vjeverica da upozna pjevača i da mu vidi čarobno glazbalo.

No i mrki stražari nijesu po svom običaju dosadno drijemali. I oni su stajali nijemi i otvorenih usta prisluškivati divnim zvucima iz šume.

— To su božanski glasovi! ... Odbacimo strijele i koplja i oštrice otrovne! Poklonimo se pjesmi koja nam uznosi duše!, zapovjedio poglavica careve straže.

Osvojeni svetim zanosom mrki vojaci počeše se klanjati prema onoj strani odakle je dopirala nepoznata pjesma. Nitko od stražara nije ni zapazio kako pored njih šumom trči ljepotica Tejša; kako širi bijele ruke i vrluda kao čarobna vila po šumskim puteljcima ne mareći ni za zlaćana vela, ni za biserne đerdane, ni za duge svoje pletenice ... Sve se miješa, u poletu vijori, zapinje o granje ... a carevna žudi, kao pomamna bježi, bježi po šumi ...

Časom se nasmije, a časkom opet zajeca, zaplače ... Kako pjesma — tako i carevna.

Izgubila ujedared Tejša i dušu i srce. Sve joj oduzela pjesma. Zvuci su je opreli i oteli najčvršćoj straži. Dršćući valovi neopisane pjesme ovladali su carevnom te ju izmamili iz samotnoga dvorca.

Kad je Ačair malaksao i klonulo ispustio iz ruku harfu pričinilo mu se da nedaleko odjekuje grčevit jecaj. Pobrzao k onome mjestu i od čuda ukočio se kao kip. Pred njim je na proplanku jecala carevna — lijepa kao sunčeva slika. Stajao je Ačair kao pred svetinjom, a odmah mu dušom prošla misao, da na njemu nema carskih haljina i da mu čelo ne rese više krupni dragulji. Sjetio se svoga udesa, steglo ga nešto u srcu i on poče opet da pjeva i da ponovo prebire osjetljivu harfu ...

... Pjevao je o sebi, o svojoj kuli, o carstvu na gorskim vrhuncima. Napomenuo je plavo jezero i ljepoticu Tejšu za koju je skoro platio glavom ... I onda se napokon zahvalio

spasiteljicama svojim, pjesmi i harfi, što su ga oslobodile smrti i što su mu dale veliku radost i sreću da prvi od sviju carevića ugleda carevnu Tejšu ...

— Hvala ti pjesmo! Lijepo me je nagradila majka. — Nije mi žao ako za slavu ove ljubavi ostanem bez glave! ...

Odjeća je doduše bila prosta na caru Ačairu, ali mu lice otsijevalo ljepotom. Bistre orlovske oči u jedan mah osvojiše i zarobiše Tejšu. Nije ona ni časom posumnjala u njegove riječi i bez svakoga krzmanja dala se s Ačairom u bijeg.

Kad su bili u stepi, izdaleka ih opazio njegov ljubimac-konj, bijesan kao živa vatra, a brz kao odapeta strelica.

Uzjahao car Ačair s carevnom Tejšom konja lagana i kao vjetar pohrlio u planinsko carstvo.

Zaorila pjesma po svim planinama ...

I danas, poslije toliko godina, kad dunu s planina vjetrovi kroz step i šumske vrške, kad stojimo okrenuti licem prema vjetru, zatvorimo oči, a napnemo druga čula, dopiru do nas zvuci tajanstvenoga glazbala. Što ih duže slušate, jače vas osvajaju ...

To je pjesma srećnoga cara Ačaira!

SADRŽAJ:

Sibirski suncokreti 7
Labudovi 13
Tri dara 15
Hromi vuk 20
Moj guslar 24
Minula opasnost 28
Radost uskrsnuća 30
Tužno i veselo jutro 33
Grbavica Zara 36
Ajtkul Jakoblana 42
Zašto? 45
Bez ikone 47
Čovjek bez šubare 51
Pričanje mladog Kineza 59
Pjesma cara Ačaira 69